

Organik dinimi geri istiyorum

Ekrem Senai

Bu kitap Derin Düşünce Fikir
Platformu'nun okurlarına
armağandır.

www.derindusunce.org

İçindekiler

Organik dinimi geri istiyorum! (Ekrem Senai)	6
Araf Dağına Tırmanış (Hamza Yusuf)	9
Hukukun Üstünlüğü olarak Şeriat (NOAH FELDMAN / New York Times)	34
'Yapabildiğimiz kadar keşfedelim': Nobel ödülünü kazanan Charles Townes ile evrim, akıllı tasarım ve hayatın anlamı üzerine	46
Cihad Neden İşe Yaramıyor? (Mark LeVine,).....	52
Tanrıyı tekrar düşünmek (Karen Armstrong).....	60
Ahlâklı Teklif (Ekrem Senai)	67

Organik dinimi geri istiyorum! (Ekrem Senai)

- Haccı istediğiniz ayda yapabilirsiniz kardeşim. İlla kurbanda olacak diye bir şart yok!
- Hocam bir izleyicimiz soruyor: Yazın çok sıcak oluyor; günler de çok uzun... oruç tutmakta zorlanıyoruz, Ramazan kısa günlere alınsa da orucumuzu rahat tutsak?
- Olur tabi. Zaten bu kameri takvimin her yıl 10 gün geriye gitmesinden oluyor...

Bilim ve teknoloji alanında buluşumuz pek yok ama gün geçmiyor ki din konusunda yeni bir icat çıkmasın. Televizyon karşısında merakla “acaba bugün neler caiz ilan edilecek, neler haram edilecek?” diye merakla bekliyoruz. Bektaşî’ye sormuşlar: “İslam’ın şartı kaçtır?” diye, “Birdir!” demiş. “Hac ve zekatı siz kaldırdınız, oruçla namazı biz kaldırdık, geriye kelime-i şahadet kaldı”. Ben kelime-i şahadetten de emin değilim, her an bir profesör çıkıp “böyle bir şey yoktur, imanın şahadeti mi olur” diye ortaya çıkabilir. İslam kolaylık dinidir diye kuşa çevirdiler hükümleri. Bir ara şişe dibi gözlüklü karikatürlerden fırlamış bir tip çıkartırlardı. Hayreddin Karaman, kendisi için “dört beyazdan kaçının, şeker, tuz, un, Zekeriya” demişti. Adam, kurbanı horoza kadar indirmişti; kadınlara da büyük kolaylık sağlamış göğüsler fora bir şekilde namaz kılmalarına cevaz vermişti. Otel odasında porno izlediği belgelenince de “ben ibret için baktıydım, vah vah ettim o kızları görünce...” demişti. Herkesin nefsi, zaafı vardır. Ama bütün dinler bu zaafımla mücadele edip arınmayı hedeflemez mi? Yani din konusunda bir profesörlük söz konusu ise -ki bu çok saçma- bunun kriteri emirlere uymak ve yasaklardan kaçmak konusundaki hassasiyet olmalı herhalde. Rahmetli dedemin hiç ilmi yoktu, Allah’ın buyruklarını hiç sorgulamazdı; ama (herhalde bu yüzden) tertemiz bir kalbi vardı, onun seher vakti döktüğü göz yaşlarıydı benim idealimdeki din. Hiç kendi kitaplarını referans göstermemişti,

zaten ne bir kitabı ne de reytingi vardı, Allah adına konuşup helalleri, haramları eğip bükmezdi, din onun haliydi, hayatıydı, oturuşu, kalkışı, nezaketi, selamı, tebessümüydü, şefkatiydi. İyi ki dedem bir ilahiyat profesörü değilmiş diyorum kendime, yoksa büyük ihtimalle ateist olurum.

Bir başka profesör çıkmış her şeyi şirk ilan ediyor. “Dini müzik şirkdir, camide peygamberimizin ismi, halifelerin isimleri olması şirkdir, şefaati istemek şirkdir, türbe ziyareti şirkdir, şu şirkdir, bu şirkdir...” Zaten bir avuç dindar Müslüman var, onları da müşrik yapıp cehenneme gönderdin mi, cennet kontenjanı ilahiyatçılara kalıyor. Din, muhabbetle yaşanan bir şey, o muhabbet eksik olunca bildikleri insanın egosuna hizmet etmeye başlıyor. Kendi dışındakileri cahiller ve gafiller olarak görmeye başlıyor. Alim dediğin insanın toplumun sıkıntılarına çözüm getiren bir insan olması gerekir. Sorun çözmek yerine ortaya yeni sorunlar getiren bir insana alim denilmez. 1400 yıldır kelam, fıkıh, tefsir, hadis, tasavvuf ilimlerinin geldiği bir yer var. Yüzlerce yıl tartışılan sorunları yeniden ısıtıp kendi fikriymiş gibi ortaya dökmenin ne alemi var? İslam’da musiki üzerine yazılmış belki bin cilt eser var. İnsanın derdi reyting almak, egosunu tatmin etmek değilse zaten böyle tartışmalara girmez.

Bir diğeri çıkmış ısrarla ibadet dilinin Türkçe olması gerektiğini savunuyor. Bu konuda Fatih’a ya mahsus fetvasının hatırına yıllardır yerin dibine batırdıkları Ebu Hanife’ye (RA) kıymet vermeye başladılar. Murat Bardakçı’nın “böyle adına kitaplar yazdığın kişiyle ilgili Neyzen’in bir şiirini istemiştin benden, bana yaz ver demiştin hani, açıklayım mı?” diye bahsettiği şiir nasıl bir şeydi bilmiyorum tabi ama Nuri’nin alnındaki soğuk terlerden içeriği anlaşılıyordu. Yine Bardakçı “sen Türkçe mi kılıyorsun namazını?” diye sorduğunda “karıştırma benim namazımı” demişti. Nedir hocam bu Türkçe ibadet aşkı? Millet namaz kılmak için yanıp tutuşuyor da bir Arapçasını öğrenemediği için mi kılmıyor? Veya namazda Türkçe okuyunca ayetleri daha fazla bir huşu mu duyuyorsun, vallahi ben denedim huzurun, huşunun bunlarla bir ilgisi yok. Ağzından çıkan kelimelerin hangi dilde olduğunun hiç bir önemi yok. İmam Malik (RA), namazın kabul olması için namaz süresince Allah’ın huzurunda olduğu bilincinde olunmasının namazın bir şartı olduğunu söylüyor. Ebu Hanife (Allah ondan razı olsun) ise namazda bir an olsun huzurda bulunduğunu hissetmen gerekir diyor. Yani namazın hangi dilde kılındığından çok hangi hislerle kılındığıymış önemli olan, öyle mi hocam? Peki bu yaraya merheminiz var mıdır? Neden ibadetleri severek yapmıyoruz da, sıkıntıyla yapıyoruz. Eksik olan nedir? Zamanında dizinin dibinde oturduğunuz Hacı Ahmed Kayhan dede gibi mi ibadet edelim, Yaşar Nuri gibi mi? Hayır bir Yaşar Nuri takıntım yok Allah’a şükür ama Yaşar Nuri stili din konusunda hassasım. Modernleşme ile birlikte herhalde bir aşağılık kompleksiyle dinde reform çabaları baş gösterdi. Fikri hayata canlılık getirmek, ayetleri, hadisleri günümüz şartlarında anlamaya çalışmak çabası takdire değer. Ama işin çivisi çıkmış

durumda. Ortalık mucizeleri bilimle açıklamaya çalışanlardan tut, Kur'an'da matematiksel işlemlerle (o da dört işlem, Allah haşa dört işlemden başka bilmiyor gibi) mucize arayanlara, evrenin sırrını çözdüğünü iddia edenlerle, bize yakın geldi artık ibadet etmemize gerek yok diyenlere modernist Kur'an yorumcularıyla doldu taşı. Bunlar pozitivist eğitimle büyümüş insanlar için bir süre cazip gelebilir, ama din ne matematiktir, ne fizik, kimya, biyolojidir, ne de Allah, kendisinin ispat edilmesine ihtiyaç duymaktadır.

Geleneksel din'in de uygulamada yanlışları çoktu ama en azından samimiyet, muhabbet, teslimiyet vardı. Ben bu ilahiyat profesörlerinden de, onların icatlarından da çok sıkıldım. Aile toplantılarında din meselelerinin ortaya atılıp tartışılmasından da ikrah ettim. İlahiyat profesörlerinin bir büyük zararı da bu oldu. Din'in siyaset gibi, futbol gibi, tartışılacak, insanın bilgisinin olmasa da fikrinin olabileceği bir alan olduğu tevehhümü oluşturdular. Her şeyin kutsallığını bozdular. Artık bacak bacak üstüne atıp çığ ağzımızla Allah, peygamber ne demek istemiş "muhakeme" yapıyoruz hiç ar duymadan, hepimiz birer küçük şeyhülislam, birer fetva emini... hangi hadis uydurma, hangisi sahih şıp diye gözünden anlayıp ayetleri engin din bilgimizle şerh ediyoruz. Şu muhakemelerin bolluğundan da dini yaşamaya bir türlü sıra gelmiyor. Halbuki bir güzel insanın dediği gibi:

"Din öğrenmekle yaşanmaz, yaşandıkça öğrenilir"

Araf Dağına Tırmanış (Hamza Yusuf)

Ama sağlam insan nasıl, cenneti de verseler

Dinlemezse aşağılık cümbüşlerin çağrısını;

Çürük insan, meleklerle sarmaş dolaş da olsa,

Bıkar göklerdeki yatağından

Can atar iğrenç pisliklere

William Shakespeare

Ahlaksızlık korkunç yüzlü bir canavardır,

Nefret edilesidir ama görürsün onu;

Öyle sık görürsün ki, yüzüne alışırsın,

Önce katlanır, sonra acır, en sonunda benimsersin.

Alexander Pope

Ormanı severim, kentlerde yaşamak kötüdür: Oralarda azgın çoktur.

Katilin eline düşmek, azgın kadının düşüne girmekten yeğ değil midir?

Hele şu adamlara bakın: gözlerinden okunuyor, dünyada kadınla yatmaktan daha iyi bir şey bildikleri yok.Çamur var gönüllerinin ta dibinde; ne yazık! Ruh da varsa çamurlarında!

Keşke yetkin olsaydınız, hayvan olarak hiç değilse! Fakat hayvanlara vergidir suçsuzluk.

Size içgüdülerinizi öldürmeyi mi salık vereyim? Size içgüdülerinizdeki suçsuzluğu salık veririm. -

Friedrich Wilhelm Nietzsche

Arzu nedir? Eflatun'un diyalogu *Philebus'ta* Sokrat bu soruya cevap verir; açlık, susuzluk ve benzeri isteklerin arzunun alanına girdiğini söyler:

Sokrat: Genellikle bir adamın "susuzluğa sahip olduğunu" söyleriz, değil mi? Bunun anlamı giderek suyunu tüketmekte olduğudur. O halde onun susuzluğu arzu mudur?

Protarchus: Evet içmek için duyduğu arzudur.

Sokrat: İçmek için mi, yoksa içerek yeniden dolmak için mi?

Protarchus: Yeniden dolmak için olmalı

Sokrat: O halde birisi tükendikçe, açıkca tecrübe ettiği şeyin tersini arzu ediyor; tükenirken, yeniden dolmayı arzu ediyor.

Bu perspektife göre, arzu, içimizdeki boşluğu doldurma isteğidir. Bu arzu, "neden buradayız" bilgisi boşluğunun getirdiği bilme arzusu gibi derin bir istek olabileceği gibi, zihnini meşgul edip eğlendirecek nesnelere sahip olmak ve böylece içindeki boşluklarla hiç karşılaşmamayı sağlamak gibi sığ uğraşlar da olabilir. Eflatun'un *Symposium'*unda, Sokrat, güçlü olan insanın güçlü olmayı, hızlı olanın hızlı olmayı dilediğini, onun gerçekten arzuladığının ise aslında güçlü ve hızlı kalmak olduğunu söyler. Madem bu özelliklerin devam etmesini garanti edemiyoruz, o halde insanın gerçek arzusu geleceğe aittir, şimdiye değil; bir diğer deyişle, o aslında "isteyiş içinde olduğu şey" dir.

Arzuyla ilgili dikkate değer bir diğer perspektif, 13.yüzyıl şairi, alim ve teoloğu Rumi'ye aittir. Mesnevi'sine, özünden koparıldığı için ağlayan neyin feryadıyla başlayan Rumi, özünden koparılan insanoğlunun da acı içinde olduğunu ve içindeki boşluğun onu, kalbinin arzusuna yönlendirdiğini

söyler. İngilizcedeki “desire” (arzu) sözcüğü, aslında insanın özüne tekrar bağlanması ulvi anlamını remz eder. “Desire” Latince bir kelime olan “*desiderare*,”den türetilmiştir ve anlamı “istemek, dilemek”tir. Ama orijinali edat haliyle “*de sidere*” den gelir ki anlamı “göklerin getireceğini beklemek”tir (“*de*” ,”-den,” ve “*sidere*” “gökler, yıldız, takımyıldızı” anlamlarına gelir). Joni Mitchell’in şarkısında söylediği gibi “Bizler birer yıldız / Ve som altınlarız / Özümüze dönmek zorundayız / Tekrar cennete,”. Eden bahçesine geri dönme isteği, veya Samsara zincirini kırmak ve Nirvana’ya ulaşmak (nefsin yok edilmesi) aşkın bir tutku perspektifi sunar.

Fakat dünya, yaratılışı itibarıyla göz kamaştırıcıdır. Parlak süsleriyle erkek ve kadınları baştan çıkarıp, farklı farklı arzular ve uğraşlar peşinde koşturur. Bazıları gücün peşindedir, bazıları zenginliğin, bazıları aşkın... bazılarının bakışları ise fiziksel zevklerin ötesine geçmez. Bunların her biri ise, kısa bir süreye hapsolmuş arzudan neşve nema bulur, doyumsuzluk ve yıkıcılıkla malül arzularımızın içinde...

İnsanların hem hayvani arzuları, hem de Spinoza’nın ölümünden sonra yayınlanmış eseri Ethics’te “will-iradi istek” olarak nitelendirdiği rasyonel istekleri vardır. Arzular yanlış veya doğru olarak değerlendirilebilir mi? Modern perspektife göre, çok az sayıda arzu yanlış olarak kategorize edilebilir. Bireyselci Batı toplumlarında, insanlar bir diğerini sömürmediği, zarar vermediği sürece “canlarının istediklerini” yapmaya yöreklendirilir. Rasyonel ve dini ahlak ise, doğru ve yanlış arzuları açık bir şekilde ayırır, ve yanlış arzuların psikolojik mutluluğu bozacağını, insan ilişkilerinde yıkıcı etkilerde bulunabileceğini söyler. Zevkler insanın yaşaması ve mutluluğu için gereklidir, fakat ölçüden saptırıldığı, azdırıldığı zaman yıkıcı olabilir. Yanlış arzular, arzunun gerçek tabiatını üç sebeple iskarlar:

- Arzu edilen şey kısmen iyidir ama aşırı arzu ile mutlak iyi olarak görülür;
- İyiye ulaşmak için bir yoldur, ama nihai amaç olarak düşünülür;
- İyi olarak görünen bir şeydir ama aslında aldatıcı bir iyidir.

Bu son sebep en tehlikelidir ve şehvi arzular içinde anılır. İngilizcede bunu en iyi anlatan yazar Shakespeare’dır. 129.Sone’sinde bu aldatıcı, yıkıcı arzunun etkisi altındaki birini şöyle tasvir eder:

*Acıkan kösnü, ruhu yıkıp geçer boşuna
Utaç mezbelesinde; zevk alıncaya kadar
Yalancıdır, kalleştir, susar kana ve cana,
Azgın ve korkusuzdur; haindir, sert ve gaddar,
Ama keyif sürünce birdenbire tiksindir:*

*Delice istediği, öksesine girdi mi
Nefret eder delice: sanki yutmuş gibidir
Yutanları çıldırtın diye konulmuş yemi;
Hem kovalarken çılgın, hem ele geçince,
Delirir ettiğinde de, edecek diye güya,
Yaşanırken mutlu da, üzgün sona erince,
İlkin sevince çağrı, sonra bomboş bir rüya.
Ne tuhaf ki dünyada bunları bilenler çok;
Cehenneme götüren cennetten hiç kaçan yok.*

Shakespeare burada tensel şehvetten bahsediyor ama bu sözlerin kapsamına öldürme, zenginlik, güç gibi şehvetler de sokulabilir. Şehvet bir kişinin kalbine yerleştiğinde, kişi “delirir elde ettiğinde de, edeceğinde de”... İnsanın ne kadar bozulabileceğini görmek şaşırtıcıdır, ve bir kere denge bozulduğunda, düşünüş uzun ve sancılı olabilir, acı ve ümitsizlik -hatta ölüm- getirebilir.

*** **

İslami gelenekte, arzu peşindeki yıkıcı eğilimlerin kökü nefis'tir. Arapça bu sözcük, dar anlamda ego olarak tarif edilebilir ama “lekeleyen ruh” şeklindeki tarif daha münasiptir. Bu lekeleyen ruh, vahşi bir hayvanı andırır. İslam'da, uysallaştırılmamış nefis, hem dünyanın eşi olmayan en büyük yıkıcı gücüdür, hem de özel tabiatımızın ve diğer yaratılmışlar arasındaki farkımızın kaynağıdır, arındırıldığı ve yatıştırıldığında, meleklerle gezinebilen tabiatımızın. Kur'an'a göre, nefsin üç aşaması vardır, ve ilki zorlayan ve emreden ruhtur (nefs-ül emmare). Bu çocuksu bir nefstir ve kişinin arzuları peşinde koşmasında, davranmasında talepkardır ve zorlar. En düşük nefis, üç ayrı yıkıcı arzudan takviye alır: tutkular (*ahva*, hevanın çoğulu), dünyanın aldatıcı tabiatı (*dunya*), ve Şeytan olarak tanımlanan vesvese verip, kötülüğe çeldiren ve Hazret-i Muhammed'e göre her erkek ve kadının damarlarında dolaşan güç (*Şeytan*). İslam teolojisinde, tüm bu güçler insanın içten çabasıyla kontrol edilebilir ve Allah'ın yardımıyla üstesinden gelinebilir, bu mücadele içine giren herkes, inancı ve dini ne olursa olsun bunu başarabilir. Nefsin en çok peşinde koştuğu şeyler, tensel zevkler, zenginlik, şöhret ve güçtür. Birçok insanın zihnini en çok meşgul eden şey zevklerinin tatminidir. En temel zevkler olan yeme, içme, dinlenme ve eğlenme de bedeni birer zevktir kuşkusuz ama insanların birçoğu için bedensel zevklerin en büyüğü şüphe götürmez ki seks'tir. Ahlak felsefesi ve din; kontrolsüz arzunun tehlikelerine işaret eder ve itidali, ılımlılığı öğütler. Toplum düzeni konusunda çalışan ahlak

felsefecileri, erdemsiz insanın bir hayvandan daha kötü olabileceğini söylerler. *Politics'te*, Aristo der ki: "Erdemi olmadan, insan hayvanların en korkuncu ve vahşisidir, ve birçoğu şehvet ve oburluğun esiridir". Aristo'ya göre erdemin kaynağı ilahi bir düzendeki inanca dayanmaz; erdem, daha çok kendi hayatını nasıl düzenlemek gerektiğini düşünen kişinin varacağı tek zorunlu seçenektir. Dinsel gelenek ise, sadece kişinin psikolojik veya rasyonel mutluluğu ile ilgili değil, ama daha önemlisi, ruh diye bilinen insanlığın doğa üstü parçasıyla ilgilidir.

Katolik geleneğinde, bir insan günah işlediğinde ruhu risk altındadır. Büyük günahlar "ruhun yaşamını öldürüp kişinin ilahi saflığını ortadan kaldıran günahlardır."1 Katoliklerde, yedi büyük günah, yapılan kötü eylemlere değil, içinde bulunulan hallere tekabül eder. İnsanın yaptıklarıyla değil, iradesiyle ilgilidir. Katoliklerin Araf doktrinde, bu dünyada temizlenmemiş ruhlar, Cennete girmeden önce yanlışlarından arındırılmalıdır; ve ruhlar günah eylemlerinden değil, günahın lekelerinden arındırılırlar. Yedi büyük günah, tüm kişisel günah eylemlerinden türeyen matrisler olarak algılanır. Günahlar, insan zevklerinin tabiatından saparak sevginin nesneye saplanıp kalması ve kendi istikametinden çıkmasıdır. Dolayısıyla, paradoks olarak görülebilir ama günahkarlığın kökü aslında sevgidir.

Dante'nin *Purgatorio'sunda*, Araf Dağının yedi dairesi vardır. Bu yedi daire yedi günaha karşılık gelir. Alt seviye bu sevme günahlarının arındırıldığı dairelerden oluşur: gurur (*superbia*), insanın başkalarını sevmeyip, küçümseyip, sevgisini kendi benliğine yöneltmesidir; haset (*invidia*), insanın kendinde olanı sevmesi, ve kimsenin sahip olmadıklarına sahip olma arzudur ki, bu da kişinin, diğerlerinin bu iyiliklerden mahrum olmasını istemesini getirir; ve öfke (*ira*), ki öç veya kin ile sonuçlanan adalet istemenin baştan çıkarıcılığıdır. Araf Dağı'nın ortasında, sevgi çürütücü günaha rastlarız yani tembelliğe (*acedia*). Tembellik burada, modern anlamından çok, *acedia* ruhsal arzusunun eksikliğidir, kişinin kendi nefsi ile ruhsal mücadele görevini ihmal etmesidir. Bu, kişinin *totum bonum'u*, mutlu bir yaşam için gerekli gerçek iyiyi, ve *summum bonum'u*, en yüce iyiyi, kişinin tüm kalbiyle sevmemesidir. Ve sonunda, daha üst dairede aşırılık günahları bulunur. Orada, para hırsı (*avaritia*), altın ve gümüşte somutlaşan mineral aleme gösterilen aşırı sevgi olan para hırsı (*avaritia*); yemekte somutlaşan, bitki alemine olan aşırı sevgi olan oburluk (*gluta*); ve hayvanlar aleminin cinsellik şeklinde tezahür eden aşırı arzuyu anlatan şehvet (*luxuria*) bulunur.

Araf Dağı'nın en altında gurur vardır, ki yedi günahın en öldürücü olanıdır, ve "soğuk günahlardan" "sıcak günahlara" doğru gidildikçe yedinci katta şehvetle karşılaşırız. Dante'nin şemasında, şehvet,

cennete girmeden önce arınması gereken son günahdır, arzunun kişiye sahip olmasını sembolize eder.

Dante'nin *Inferno-Cehennemi*'nde, günahlar üç kategoridedir, bunlardan şehveti ilgilendiren biri; kendine hakim olamamadır ki, oburluk da bu günah kategorisi içindedir. Şehvet, ilginçtir ki, Dante'nin cehenneminde cezalandırılan günahların en düşüğüdür. Şehvetlerinden ötürü ikinci daireye mahkum edilen bu kayıp ruhları, arzuların şiddetini sembolize eden kuvvetli rüzgarlarla savrulur görürüz. Şiddetli arzu'nun Arapça kelime karşılığı, heva'dır, rüzgar anlamındaki hava'dan türetilmiştir, ana kökü ise "düşmek" anlamındadır. Bunlar dürtülerinin gücüne direnemeyen ruhlardır, tutkularının esaretiyle savrulurlar ve kendilerine hakim olamama durumuna düşerler. *Purgatorio'da*, ise, yedinci ve son dairede, şehvet dolu günahkarlar bir alev duvarı boyunca yürüyor tasvir edilir ve böylece kendilerini yanlışa yönelten tutkularının ateşinden arındırılırlar.

Şehvet günahını anlamak için, kişi önce İbrahimi dinlerdeki günah kavramını anlamalıdır. "Günah" kelimesi, dini çevrelerin dışında, modern dünyada gözden düşmüş bir kavramdır, ve muhtemelen "wander-doğru yoldan ayrılmak" anlamındaki Sakson terimiyle ilgilidir. Günah, hata İbranice bir kelime olan "het,"ten türetilmiştir -Arapça'da *khati'ah* ve Yeni Ahit'teki *hamartia* gibi – orijinali bir okçuluk terimidir ve "hedefi kaçırmak" anlamındadır. Sin-günah, eski İngilizce'de de kaçırmak anlamındaki bir okçuluk terimi olarak geçer. Bunun ardındaki metafiziksel anlam, mutlak iyiyi hedef olarak seçmek, ama görünen iyiliğin uğruna hedefi şaşırmasıdır. Pişmanlık, özünde, kaçırdığın hedefe hayıflanmak ve isabet ettirmek gayretini ve ruhsal halini yeniden bürünmektir.

Kur'an'da insanların ve özelde erkeklerin, elde etmek istediği şeyler zevk, zenginlik ve güç olarak sıralanır.. **Kadınlara [zevk], evlâdlara [güç], tartı tartı biriktirilmiş altın ve gümüşe[zenginlik], otlığa yayılmış atlara, küçükbaş hayvanlara ve ekinlere[zenginlik ve güç] karşı aşırı tutkunluk insanlara cazip gösterildi. Bunlar dünya hayatının nimetleridir. Oysa asıl varılacak yer Allah katındadır. (3:14).** Zevk, zenginlik ve güç birer araç olmalıdır, nihai amaç değil. Bu cazibeli şeylerin peşine takılan ve bundan anlam çıkartan kişi, bütün bunların temelsizliğini görünce ümitsizliğe kapılabilir. Shakespeare'in Macbeth'i, gücün körçesine peşine düşmüş ve bu, onu umutsuzluk gayyasına fırlatmıştır. Hayatını sonlandırırken kendisinin sadece cisimsiz bir gölge olduğu sonucuna varır, "bir aptalın anlattığı ses ve öfkeyle dolu ve anlamsız bir hikayenin" tuzağına düşmüş olduğunu söyler. Macbeth'in gücün peşine düşmesi gibi, insanın, hazır zamanın anlamını muhafaza etmesi için bir diğer yol da bedensel arzularını tatmin etmeye çalışmaktır. Şehvet, Latince'de "*luxuria*" olarak isimlendirilir.

Bundan, İngilizce'deki, "luxury" türetilmiştir; Latince anlamı ise taşkınlık, veya lüzumsuz fazlalık gibi bir anlamı taşır. Şehvet ancak hayvani ruhlarda ortaya çıkar ve fazlası, ismi üzerinde, luxuria-taşkınlıktır. Büyük günahlar üzerine yazdığı makalesinde, Dorothy Sayers, insanların *luxuria*günahına sapmasına yatkın olmasının iki temel sebebinden bahseder:

İnsan ya hayvansal güdülerini tamamen serbest bırakır, ki bu durumda ancak nefsini dizginleyerek bedenini sübjeleştirip iki yönlü tabiatının şemasındaki doğru yeri hatırlayabilir. Veya insanlar tam bir can sıkıntısı ile ve hoşnutsuzluğu gidermek için şehvete sarılır; hayal kırıklığı duyduğu zaman, felsefeler iflas ettiği zaman hayatın gerçekliği ortaya çıkar. Şehvet içinde zihinsel ve fiziksel sıkıntısını giderecek bir uyarıcı arar. Böyle bir durumda hiçbir uyarının veya kısıtlamanın bir anlamı yoktur; hatta zararlıdır. Bu, anemiye kanatarak iyileştirmeye çalışmak gibidir; sadece zayıflayan canlılığı daha da öldürmeye yarar. Yirminci yüzyılın pornografisinin ve önüne gelenle yatmanın hüznü ve tıbbi yönü bizlere bu ruhsal depresyonun birine ulaştığımızı söylüyor; insanlar sevişiyorlar çünkü yapacak daha iyi bir şeyleri yok. Bir diğer deyişle, saygıdeğer insanların yakındığı "üzücü ahlaki gevşekliğin" kök sebebi cinsel şehvet değildir, toplumun başka günahlarıdır, ve ancak kök sebep ortadan kaldırıldığında otomatik olarak kendini tedavi etmeye başlayabilir.²

Kök sebep şehvet değil, sadece can sıkıntısı mıdır? Kierkegaard insanın yaşamda gerçek bir anlam bulamamasının kayıtsızlık, siniklik ve can sıkıntısı ile sonuçlandığına inanır. Hayatın zevk peşinde koşarak yaşanacağını düşünen estet, bize modern zamanın nihilist keyifsizliğinin örneğini sunar.

Estet'in hedonistik hayatının kökü onun can sıkıntısında saklıdır. İlginç olan şudur ki eğlenmek ve can sıkıntısından uzaklaşmak için bulduğu şeyler bir süre sonra can sıkıntısının temel sebebi haline gelir: "Oluşan can sıkıntısı genelde sıkıntının yanlış yönlendirilmesinin meyvesidir. Can sıkıntısına çarenin sonuçta can sıkıntısına yol açması kulağa tuhaf gelebilir, ama yanlış kullanıldığında can sıkıntısına yol açtığı bir gerçektir."³

*Pornified(Pornolaştırılmış)*adlı kitabında Pamela Paul da can sıkıntısının nasıl oluştuğuna dair benzer bir sonuca ulaşır:

Bollukla kadın ve hepsini de elde etmek kolay; erkek ise doymaz, tıkmaya meyillidir. Ve bin çıplak popo gördüğünde -formların veya fonksiyonların çeşitliliği ne olursa olsun- bir süre sonra hepsine aynı bakmaya başlarlar. Erkek kadın üzerine kadınla yatar, bunun sonucu isteğinin giderek azaldığı bir kısır döngüdür. James L. Howard, Myron B. Reifler, ve Clifford B. Liptzin'in 1970 tarihli pornografi üzerine yapılan çalışmaya ait raporda, haftada beş gün, günde doksan dakika pornografik film gösterilen adamların, zamanla daha az seksüel canlılık ve ilgi gösterdikleri gözlenmiştir. Başlangıçta heyecan veren sonunda yalnızca zevk vermekte, başlangıçta tahrik eden sonunda yalnız hoşuna gitmekte, hoşuna giden ise sonunda yalnızca tatmin etmektedir. Ve tatmin ise, er veya geç can sıkıntısıyla sonuçlanmaktadır.. 4

Bu, zevk için yaşayan estet'in kaçınılmaz durumudur. Can sıkıntısının üstesinden gelmek için zevk arar, çare olarak peşine düştüğü şey bir kez daha ruhsal bir rahatsızlığın kaynağına dönüşür. *Gula, luxuria, ve avaritia* sıcak günahlarının kökü bireyin bilinçli veya bilinçsiz ruhsal boşluğunu doldurma arayışındadır. Hepsinin başlangıcı mutlak iyinin arayışdır, ama şekli yanlıştır, çünkü gerçek mutluluğun araçları olan erdem ve sorumlulukla bütünleşmiş ahlaklı yaşamdan uzaklaşmaktadırlar. Sonu kendi içindedir, zevkin uğruna zevke dalar. Yaşamak için yemez, yemek için yaşar; vermek için sevmez, ama almak için arzular; yardım etmek için zenginliğe sahip olmaz, sahte bir güvenlik hissi yaratmak uğruna sahip olur. Kısaca, bunlar içteki boşluğu doldurmak için, hayatın anlamı ile yüzleşmekten kaçınmak için sığınılan günahlardır.

*** **

İbn-i Hazm (d. 1064), büyük İspanyol ahlakçısı ve Müslüman Endülüs'ün teologu, insanın özünde korku vardır, her eylemi altında yatan motivasyon, endişeyi izale etmektir (*tard hamm*) der: "Bu yüzden zenginliği arayan aslında bunu fakirlik endişesini izale etme yoluyla arar; şöhreti arayan aslında öncelikle ikinci sınıf kalmamanın veya itaat altında olmamanın derdindedir; zevki arayan basitçe onun hazzının kaybolması endişesini savuşturmayı dilemektedir."5Sekiz yüzyıl sonra, aynı görüşü Kierkegaard seslendiriyor. Ona göre zevkin peşine düşen, aslında can sıkıntısını kovmak istemektedir. Bu fikir İbn-i Hazm'ın endişeyi giderme nosyonuyla uyumaktadır çünkü can sıkıntısının gerçek tehdidi aslında; can sıkıntısı durumunda, ölümümüz ve anlamımızla korkutucu bir yüzleşme yaşıyor olmamızdır. Kierkegaard zevki aramanın ve acıdan kaçmanın tüm canlıların paylaştığı ortak bir duygu

olduğunu hatırlatıyor. Gerçekte zevkin peşinde koşmak bir seçenek değildir, seçeneklere teslim olmaktır. Estet'in hedonistik bir yaşantıyı "seçmesi" bir seçim değildir, aslında seçimsiz kalmaktır. Bu İslam'daki özgür irade doktrini ile tutarlıdır. "Seçmek" Arapça'da "akhtaara," ve "seçim" "ihtiyar"dır. Bu sözcüğün kökü "hayr," dır ve anlamı "iyi." dir. Fiil formu "ikhtaara" nın literal anlamı "kendisi için iyiyi seçmek"tir. Dolayısıyla, bu bakış açısına göre, seçmek, iyi olanı seçmektir.

Seyyid Nakuib el-Attas, modern Malay felsefecisi, seçme nosyonunu özgürlük düşüncesine bağlıyor:

İhtiyar olarak bahsedilen seçim, iki alternatiften iyi, daha iyi ve en iyi olanı arasında seçim yapmaktır. Bu nokta en çok felsefi özgürlük problemiyle de doğrudan ilgili olduğu için önemlidir. Dolayısıyla, iki alternatiften kötü olanını seçmek "ihtiyar" ile adlandırılan bir seçim değildir, aslına bakılırsa bu bir seçim de değildir, daha çok insanın kendi kendine yaptığı bir haksızlıktır. Özgürlük kişinin gerçek ve asıl tabiatının isteklerine uygun olarak hareket etmesidir-yani *haqq'a*[gerçekliğe] ve "fitrat"a [aslı tabiata]-ve ancak iyinin ne olduğuna dair bu seçim "özgür seçim" olarak adlandırılabilir. Daha iyisini seçmek, işte bu yüzden bir özgürlük eylemidir, ve kişinin kendine uyguladığı adalettir. Bu iyinin ve kötünün; erdem ve ahlaksızlığın bilgisini gerektirir; bunun yanında daha kötüyü seçmek, bir seçim değildir çünkü ruhun hayvani isteklere eğiliminden kaynaklanan bilgisizliğe dayanır; bu bir özgürlük de değildir çünkü özgürlük, ruhun kötüye kışkırtan güçlerinin baskınlığına esir olmamasıdır.. 6

Bu kışkırtıcı ruhun esareti (*nefs-ül emmare*) özgürlükle ilgili tartışmalarda genellikle ihmal edilir. Ahlaki özgürlük, mantıklı ve erdemli davranma özgürlüğü, modern bağlamda politik ve durumsal özgürlük tartışmalarında göz ardı edilir. Yıkıcı ahlaki bozulma, şimdilerde bir özgürlük çeşidi olarak düşünülmektedir. Kur'an'a göre bu yıkıcı meyiller emreden benliğin baskınlığının (*nefs-ül emmare*) bir sonucudur.

İnsanın arzularına koşulsuz itaatini 20.yy. Amerikan felsefecisi Mortimer Adler, "çocuksu davranışa dönüş" olarak nitelendirir:

İnsanın; toplumun veya gerçeğin isteklerini önemsemeyip arzusunun telkinlerini açığa vurması çocukluğa dönüşmektir; Freud'un tabiriyle "isteklerin gerçeklikle

uzlaşamaması halidir. Çünkü çocuklar “parmakla gösterip, ağlayarak isterler ve arzuları çok güçlüdür,” Aristotile buna uygun şekilde bir yetişkinin “çocukca bir hata”sı söz konusu olduğunda kendini şımartmaktan bahsedilmesi gerektiğini söyler. 7

Benzer şekilde, 14.yüzyıl Mısırlı şair, Imam al-Busiri, ruhun kaprisleriyle ilgili bölümünde, kişinin nefsinin dizginlerini bırakmasına karşı şu uyarılarda bulunur:

Arzularını nefsini şımartarak yok etmeye kalkışma.

Yemek nasıl oburun arzusunu güçlendirir görmüyor musun?

Nefsin aynı bir çocuk gibidir -onun isteklerini karşılarsan, büyür ve hala emzirmeni ister,

Ama süttten kesersen bir süre sonra memeye arzusu kalmaz.

Nefsine, arzu ettiklerini verme; onu sürekli beslemekten kaçın –

Kontrolünü arzularına kaptırırsan, onlar seni ya mahveder veya kirletir.

Davranışlarının tarlasında özgürce otlarken onlara çobanlık et,

Ama otağı tatlı bulduysa, serbestçe dolaşmasını kısıtla.

Onun lezzetli bulduğu ne ölümcül lezzetler vardır.

Bilmez ki kaymak altında zehir gizlidir!

Onun açlık ve oburluk tuzaklarından korun. –

Boş bir mide dolu olandan daha kötü olabilir. 8

Estetin düşüncesiz ve ben-merkezci tabiatı onu olgun ilişkilerden uzak tutar; diğerleri onun çocuksu hazlarının tatmini için sadece birer oyuncaktır ve o artık kelimenin tam anlamıyla bir “playboy” dur. Kierkegaard ,esteti zevkin dolaysızlığında tanımlar – avamın yavan zevklerinden, elitin kibar zevklerine kadar hepsi bir bütündür. Bir diğer deyişle, Oprah da olsa, opera da, insanın düşkünlüğünün matrisi aynı mahallerde buluşur – nefsinin ve arzularının merkezinde. Kierkegaard’a göre her birimiz bir “Ya/Ya da” seçimi ile yüz yüzeyizdir. Ya özgür irademizden vazgeçip zevki seçeriz, daha doğrusu seçmemeyi seçeriz, ya da arzularımızı değil, gerçek benliğimizi ve isteklerimizi destekler, diğerlerine karşı sorumluluk bilincinde olduğumuz ahlaki bir yaşantıyı seçeriz ki. Diyor ki:

Nedir, o zaman, benim Ya/Ya da ayrımım? İyi midir, kötü müdür? Hayır, ben sadece sizi bu seçimin anlamlı olduğu noktaya götürmek istiyorum. Her şey bunun üzerinde dönüyor. İnsan, seçmekten başka bir şansının olmadığı bir kavşak noktasında tutulduğunda, doğru olanı seçecektir ... Dolayısıyla, bir insan ya estetik yaşamak zorundadır, veya etik..9

Bu noktada, etik hayatı seçmenin zevki bırakmak demek olmadığı da anlaşılmalıdır. Bu estetin anlayamayacağı sebeplerden anlamlı olacaktır. Kierkegaard diyor ki, “Ben formal, soyut bir özgürlüğe heveslenen katı ahlakçı değilim. Eğer sadece seçim öne sürülürse, tüm estetik geri döner. Ve göreceksin ki ancak bu şekilde varlık mükemmel olur ve ancak bu şekilde insan ruhunu kurtarıp, tüm dünyayı kazanabilir, ve onu düzgün bir şekilde kullanabilir..” 10 Zevk düşkünü dünyayı ancak kötüye kullanabilir çünkü diğer insanları, amaçları kendinde biten birer araç olarak görür. Onları kendi zevki için kullanır veya onları kullanan mekanizmaları besleyerek kullanılmalarına katılır. Ahlaklı insan ise, hem kendine, hem de dolayısıyla karşındakilere karşı nettir. Kierkegaard der ki, “Ahlaklı yaşayan bir insan kendini görür, kendini bilir, kendi varlığına bilinciyle nüfuz eder, belirsiz düşüncelerin etrafında hışırdamasına ve baştan çıkarıcı olasılıkların hileleri ile onu alıkoymasına müsaade etmez; bir şeyden diğerine dönüşüveren sihirli resimler gibi değildir, tümü birinin nasıl değiştiğine ve döndüğüne dayanır.”11 Böylece kendi hayatını “kişisel, kentsel, dini erdemlerini kendini sürekli bir durumdan diğerine dönüştürerek” geliştirebilir.”12

*** **

Bu ahlaklı yaşam, ruhun ikinci kademe hayatıdır ve Kur’anda kendini kınayan nefis anlamına gelen (*nefs-ül levvame*) tamlamasıyla isimlendirilir. Bu, murakabeli bir nefistir, yanlışları tamamen isteyerek

işlemez ve sürekli doğru olanı yapmak için uğraşır. Bu durumdaki kişinin nefsi iyileşirse, o kendini pişman hisseder ve yanlışını düzeltir. Ahlaklı insan da arzu duyabilir ama güdüleriyle sürekli savaşıyor, ve daha önemlisi, “arzuyu sevmez”. Şu Kur’an ayetini yorumlarken, “İnsana, eşlere, evlatlara tutkuyla bağlanmak ...” (3:14), Fahreddin Razi diyor ki:

Arzular fiziksel arzular ve metafiziksel arzular olarak ikiye ayrılır. Fiziksel arzular herkeste hemen ortaya çıkabilir, ama ruhsal arzular sadece nadir bazıları dışında fiziksel olanları deneyimledikten sonra açığa çıkar. Bu yüzden, birinin bedensel zevklere arzu duyması nefsin doğal olarak meyilli olduğu bir şeydir ve insanın sabit bir yetisidir, bunun yanında onun ruhani arzulara meyilleri küçük sebeplerle dağılan kısacık görüntülerle gelir. Bu yüzden, insanların çoğunun bedensel zevklere meylenmesi sürpriz değildir. Ruhsal tutkular ise çok az insanda ve kısıtlı bir süre içinde oluşur. İşte bu yüzden ki Allah der, “İnsana arzuları güzel gösterildi.”¹³

Bu zevkler aslında olumsuz olmamakla birlikte, ölçsüzlük içinde olumsuzlaşır. İlimlilik ise ahlaklı yaşamın bir yoludur ve mutlulukla sonuçlanır. Orta yolun her iki tarafındaki aşırı uçlar fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal açıdan zararlıdır. Ahlak felsefesi de, din de oburluk, uyuşturucu, seksüalite ve diğer kontrolsüz davranışlarda ifade bulan ölçsüzlüğün tehlikeleri konusunda uyarır. 15.yy. alimi ve Sufi önderi Sidi Ahmed Zarruk der ki, “Nefis, doğasında öğüt ve yoldan çıkma konusunda aşırılığa meyillidir.” Din hep seksüel arzular konusunda baskı uygulayıcı olmuştur, örneğin mastürbasyonun dinsel kategorizasyonu ölümsüz ruhu tehlikeye atan ölümcül bir günahdır, ki, sosyal bilimlerin bunun normal tabiatına tuttuğu ışık, günahkarlar için cehennemde bir yer bırakmamaktadır. Ayrıca, dini, azgın davranışları kısıtlamak için bir araç olarak kullanan utanmak duygusu üzerine işleyen bazı toplumsal çabalar, eğer davranış, toplumdan gizli gerçekleştirilebiliyorsa başarısızlıkla sonuçlanıyor. Teknolojinin kimlikleri gizlemeyi başarması, insanların afişe olmadan ve utanç duymadan zevk peşinde koşmalarının yolunu açmıştır. Hem din, hem dinin dışında etik yaşama bağlılık, kendi şehvetlerini kontrol altında tutmak için mücadele eden birçokları için soruna etkili bir çözüm sunabilir.

Ahlaki perspektiften, sorumluluk etiğin temelidir. Hiçbir insan sorumluluk olmadan erdemli karşılık veremez. W.H.Auden “Eylül 1,1939” adlı şiirinde bunu şöyle ifade eder:

İzbe karanlıktan

Ahlaklı yaşamın içine

Kalabalık banliyö sakinleri gelir,

Sabah andlarını tekrar ederek;

“Karıma dürüst olacağım,

daha çok işime konsantre olacağım!”

Bu tekbencilli egoizme yenilmemek için sürekli bir mücadeledir. İffet, genellikle namusluluk taslama ile birlikte anılır; aslında seksten uzak durmak değildir, bunun ahlaki düzenlenmiş şeklidir. Saint Thomas Aquinas dediği gibi: “O iffete aittir ki insan vücut azalarını mantığının yargısına uygun ve iradesinin seçimi olarak ılımlı kullanır..”¹⁴Kadın ve erkeklerin mutluluğu için önemli olan bir şey ise şehvetin ötesine geçip sevginin alanına girmektir, bu da kişiyi diğerine, kendine sorumlu olduğu gibi bağlar. Sevgi, aileleri bir arada tutan güçtür ve ortak mutluluğu güçlendiren bağıdır, ki kadın ve erkeklerin arasında aşk olmadan, ortak mutluluk doğru koruyuculardan yoksun olur. Şehvet, ise diğer taraftan, kendini mutlu etmekten de uzaktır. Diğer insanlara karşı ahlaki sorumluluğa sahip olmamaktır. Dante, yedinci daire olan şehvet’teki deneyiminde, şehvet geçmişlerinden pişman olanları hatırlatır:

“Sodom ve Gomora,” diye ağlar yeni ruhlar.

Ve diğerleri: “Pasiphae ineğe girer

Ve tatmini için genç ineğini çağırır...”

Pasiphae’ye atıf Yunan mitolojisinden gelir. Apollo Peri Perseis’le evlenmiş ve Pasiphae adlı çocukları olmuştur. Pasiphae, Crete’li Kral Minos’un karısı olur ve tanrı Poseidon, Minos’a kurban etmesi için bir boğayı hediye olarak gönderir. Ama Minos boğayı kurban etmek yerine sürüsüne katar. Buna bir karşılık olarak, Poseidon ,Pasiphae’yı boğaya aşık eder. O da Daedalus’u görevlendirerek onun için bir inek maketi yapmasını ister ve maketin içine gizlenerek bu şekilde boğanın onunla ilişkiye girmesini

sağlar. Sonuç Minotaur'dur, yani yarı boğa, yarı insan bir ucube. Açık mesaj şudur ki, şehvet canavarlara yol açar. 15

Gerçek aşk, şehvete dayalı hayvani bir arzu değildir; insanın bir diğerini mutlu etme ve böylece mutlu olma arzusudur, ki ilki genellikle daha güçlüdür. Ama ihanet etmek aşkı ortadan kaldırabilir; iffettir ki birinin yıkıcı ihanet olmadan ahlaklı bir şekilde diğerine sorumluluk duymasını sağlar. Evlilik sadece büyük medeniyetlerin değil, küçük yerli toplulukların da temeli olmuştur. İlgi çekicidir ki, birçok geleneksel kültür evliliğe ilişkin tabuların erkeğin kadın üzerinde egemenliği üzerinden sağlandığı ataerkil kültürler olarak görülürken, gerçek bunun tam tersidir – evlilik yatağına sadakat ile erkeğin şehvetini kontrol altına alması, kadın erdeminin erkek doğası üzerindeki açık zaferidir.

Anne Moir ve David Jessel, *Brain Sex- Beyin Seksi* adlı kitaplarında bazı geniş genellemeler bulunsa da, cinsiyet farklılıklarına şöyle atıfta bulunuyor:

Erkekler kişiselliğin olmadığı umumi teşhir yerlerinde bile tahrik olabilirken, kadınlar ılımlı erotik bir dürtüye çok daha farklı bir yerden- seksüel ilişkinin hayalinden ulaşabilmekteler. Aynı onların bir çiftin çiftleşmesinin pornografik gösterimi ile tahrik olurken, kadınların tutkuyu popüler kurgu romanlardaki aşk sahnelerinde bulmaları gibi, ki okuyucularının büyük çoğunluğu kadınlardır Erkekler seks ister, kadınlar ise ilişki. Erkek et ister, kadın sevgi. Dikkate değer ki, erkek çocuklar balonlarla, oyuncaklarla, arabalarla oynamaktan zevk alır; kız çocukları ise sürekli kendileriyle ilgilenilmesini, duygu-düşünce paylaşımını ve arkadaşlığı isterler. 16

Bu çalışma, abartılı olsa da, genellikle nörobilimin erkek beyni ile kadın beyninin farklı bir şekilde kablolanmış olduğu bilgisini destekliyor. Son kırk yıl içinde birçok pozitif sonuçlar alındı; kadın hareketi, kadın hakları konusunda inanılmaz bir mesafe kat'ederek daha adil bir toplum oluşmasını sağladı. Ama bu beraberinde bir geriye gidişi de getirdi. Yeni elde edilen haklara eşlik eden seksüel özgürlük, kadınları mağdur eden trajik bir yan etki de oluşturdu. Aşksız, erkek egemen karakterli seks, sorumluluk olmaksızın zevk, ve irade hakimiyeti olmaksızın kadın arzusu; ortak kadın erdemleri olan aşk sorumluluğu, anlamlı cinsel ilişki ve karşılıklı saygıya dayanan sosyal ilişkinin yerini aldı. İffet, modası geçmiş bir "kadın erdemi" olarak algılansa da, insanoğlunun sadık koruyucusu ve şehvet ve arzuların dipsiz kuyusuna düşmeyi engelleyen etkili bir koruyucu olmuştur. Ama insan, ahlaki,

entelektüel ve ruhsal uyanıştan aldığı hazda, tensel hazzından aldığından çok daha fazlasını bulmaktadır Bizler genelde iştihaları temel dürtülerle ilintileriz ve insanoğlunun gerçek rasyonel ve ruhsal isteklerini göz ardı ederiz. Mortimer Adler diyor ki:

İnsanın içinde duygular ve akıl veya mantık olarak iki ayrı bilgi fakültesi bulunduğunu söyleyen psikologlar, insanda ayrıca iki ayrı istek veya arzu da bulunduğunu söylerler. Ayrım belki de en keskin biçimde Aristo ve Aquinas tarafından yapılmıştır. Derler ki “evrensel iyiye yönelen tek bir istek vardır, bu da akla aittir”, “diğeri ise özel bir iyiye yöneliktir ki bunun isteği de hislere aittir. 17

Şehvet hayat amacı haline geldiğinde, entelektüel ve ruhsal zevklerin buluşması engellenmiş olur. İffettir ki insanın seksüel arzularını düzene koyar, insana, tam insanlık deneyimini sağlayacak olan hayatın diğer yönlerini keşfetmesini sağlar.

İslami gelenekte saflık (*iffet*), Helenistik ve Hristiyan geleneğinde olduğu gibi, dört ana faziletten biri olarak görülür, ve insanı kendi yıkıcı meyillerinden , toplumu da şehvetin ahlaki parçalamasından koruyan bir erdemdir. Ve Müslüman toplumu, Avrupa Hristiyan kültürünün tarihine göre çok daha göze çarpar tensellik arzetmekle birlikte, dini elit bin dört yüz yıl boyunca Müslüman toplumun gevşek ahlakını kınayagelmiştir. Aquinas üzerinde de büyük etkiye sahip büyük Müslüman düşünür Imam Gazali, diyor ki:

İffet, insanın bedensel isteklerinin ve seksüel arzularının kontrolüyle ilgilidir. Bu nefsin, aklın kontrolü altına girmesi; onun zevk almasına veya sınırlandırılmasına aklın karar vermesidir. Bu aşırı şehvet ile arzusuzluk arası bir orta yoldur. Zevke esir olmak ise, aklın reddettiği ve yasakladığı aşırı cinsel istek ve zevk peşinde koşmaktır Dolayısıyla, erkekler özellikle genital ve midesel konularda-para, güç ve şöhreti hiç saymaya gerek yok- zayıf olduğundan arzuları konusunda tetikte olmalıdır. Aşırılık ve eksiklik, ikisi de iffet açısından kusurludur Seksüel ilişki isteği türlerin üremesi ve soyun devamını temin etmek için doğaldır. Bu yüzden iki sebeple istenir-çocuk sahibi olmak için ve evlilik bağında iffetli kalmak için-hoş vakit geçirmek ve arzuların tatmini için değil. Kişi yaptığından neşe ve zevk arıyorsa, bu, karşılıklı sevginin ve bağlılığın sağlanması ve evlilik bağını sağlam tutmanın cinsi zevkle sağlanmasıdır.18

Gazali, sağlıklı bir toplum yapısında ılımlılığın önemli olduğunu belirtiyor. İlimlilik, insanın hayata tam katılmasını engelleyen aşırı utangaçlık veya erdemlilik taslama ile aynı şey değildir; genel ahlakli kıstaslardan çok rasyonel sezilerle ilişkili utanç duygusudur. Cinsiyet konularında ılımlı davranması insan için doğaldır, ama insan baştan çıkartılabilir, ve filmler ve görsel medya bu sonucun emsalsiz araçlarıdır.

Plato'nun *Philebus'unda*, Protarchus der ki:

Birini, kim olduğu önemli değil, zevklerini tatmin ederken gördüğümüzde-ve bunun özellikle en büyük zevk için doğru olduğunu düşünüyorum-onun içinde ya çok gülünç veya aşırı derecede çirkinlik ögesi ararız, böylece kendimizi utanmış hissederiz, ve onu kapatmak ve gizlemek için elimizden geleni yaparız,ve o çeşit bir şeyi saatlerce karanlığa bırakır, gün ışığına çıkmaması gerektiğini hissederiz. 19

Seksüalitenin en iyi karanlıkta veya kapalı kapılar arkasında gerçekleşeceği düşüncesi evrenselidir ve diğer türlerde de bulunur; erdemlilik taslayan püritelere veya ahlaken kendini üstün gören işgüzarlara, aynı Dylan'ın şarkısındaki gibi "Yaşlı kadın çiftleri izler / Akli seksle sınırlıdır /Sahte ahlakı dayatmak, küçümsemek ve bakış atmakla,"20 e özgü değildir. Ama seksüalize olmuş kültürün çocuklara ve kendini evliliğine adanmış olanlara tehdit oluşturduğunu düşünen insanları da ilgilendirir. Pornograflar ve onların kurbanları, insanların yüksek zevk durumunda görülmesinin doğal olduğunu savunurlar. Gerçekte, bu durum dünyadaki insanların çoğunluğu için tuhaftır, ve yakın zamana kadar, karanlık izbe köşelerdeki dikizleme şovlarına ve şehrin kuytu köşelerindeki penceresiz seks shop'lara münhasırdı. Röntgencilik İngilizcede kötuleyici bir kavramdır ve pornografi aslında bundan ibarettir.

Pamela Paul'un belirttiği gibi, pornografi, "anti-seks ve anti-özgürlüktür" Şöyle devam ediyor: "[Pornograflar] Amerika'yı fantezi düşüncesi üzerine satarken, gerçeği görmezlikten gelme konusunda insanları dolduruşa getirmişlerdir. Susturulanlar sansür koymayarak pornografiyi meşrulaştırmaya daha da fazla hizmet etmişlerdir." 21Ancak son otuz yılda yapılan ciddi araştırmalarla – ki bu süreçte pornografi normalleştirilmişti- pornografinin zararlı etkileri ortaya konulmaya başladı. Böylece dini görüşün önyargılarından kendimizi özgürleştirmemizin, bir araya gelip şehvetle coşmanın sosyal faturasını ortaya çıkartabiliyor ve onun kültürümüzün en değerli parçasının, gençlerin üzerindeki etkisini değerlendirebiliyoruz.

*** **

Şimdi bu argümanın mistik perspektifini değerlendirelim, yani Kierkegaard'ın üçüncü ve en kutsal hayat olarak övdüğü dini hayatı. Bu hayat, İslam geleneğinde, insanın ruhsal gelişiminin üçüncü ve son kademesidir ve Kur'an'da huzura ermiş ruh (nefs-ül mutmainne) olarak adlandırılır. Hem Hristiyanlık, hem de İslam Kutsal Bakış kavramını paylaşır: "Kutsanan kalplerdeki temizliktir, çünkü o Tanrıyı görecektir" (Matthew 5:8). Kalbin safiyetini sağlamak, İbrahimi dinlerin ortak odak noktasıdır. Kur'an der ki, "*O gün, insana ne zenginliği fayda verir, ne de evladları, sadece temiz kalbi dışında*" (26: 88-89). Kalbin safiyeti doğuştan kazanılan bir haktır. Çocukların saflığı her yerde övülür ve işte bu yüzden, insanın en çirkin ve karanlık suçları arasında, en iğrenilene pedofilidir, çocuğun masumiyetinin kirletilmesidir. Biliyoruz ki çocuklar sonunda seksüel masumiyetlerini kaybetmek zorundalar, ama her alçakgönüllü ebeveynin arzusu bunun ergenlikte karşılıklı sevgi ve saygı içinde oluşmasıdır. Şehvet Eros dürtüsünün tezahürüdür ki Sigmund Freud haklı olarak bunu hayatın ölüm dürtüsüne karşı koyma gücü olarak tanımlamıştır. Bir diğerine karşı saf aşk olarak kanalize edildiğinde, yaşam veren bir şey olur, an'ın içinde sahip olduğumuz varlığa değer katan bir deneyim halini alır. Simone Weil diyor ki:

Her zevk arzusu geleceğe ve hayal dünyasına aittir, varlığın mevcudiyetini dilediğimizde, o var olur: arzu edecek bundan fazla ne olabilir? Sevgili varlığımız artık çıplaktır ve gerçektir, hayali bir gelecekle örtülmemiştir Bu yüzden aşkta, arzunun geleceğe doğrultulup doğrultulmadığına göre iffet vardır veya yoktur.²²

Şimdiki zamanda sevebiliriz ve bu sevgi içindeki kutsallığı tecrübe edebiliriz. Bu sevginin saflığı varlıkla sağlanır ve aynı anda başka bir şeyi arzu etmekle yok olur, bu başka bir sevgili de olabilir veya basitçe nesnelleştirilmiş insan üzerinden sağlanan onanistik kendini tatmin de. İslam ve Hristiyan geleneklerine göre, kalbe giden en bozucu iç yol "gözün şehvetli bakışı"ndan geçer.

Bu yüzden Kutsal Kitap "gözlerin şehveti"ni "şeytanın gücünü" oluşturan üç güçten biri olarak anlatır (1 John 2, 16; 5, 19). O, yıkıcılığının ve yok etme gücünün doruğuna kendi hayaline uygun bir dünya bina etmekle ulaşır-anlamsız şovların sürekli hareketli silüetleri, izlenimlerin sağır edici sesleri ve aman vermez his pencerelerinden hızla akıp giden duyguları tarafından kuşatılır. Bu görüntünün aldatıcı görkemini ardında mutlak bir hiçlik vardır; bu geçici muhayyile dünyasıdır

ve genellikle 15 dakika gibi kısa bir sürede bayatlar ve fırlatıp atılır, gazete veya dergiye göz gezdirip bir kenara atılması gibi; öyle bir dünyadır ki bu, bulanmamış sağlıklı bir zihnin güçlü bakışına, büyük bir şehrin ortasında, kış sabahının aydınlığında bir eğlence gibi gelir: umutsuzca boş, kederli ve korkutucudur.

Obsesif müptelalığın doyurup beslediği bu karmaşanın yıkıcılığının sebebi, insanın gerçeği algılamak konusundaki primitif gücünü boğmasında yatar; hem insanın kendine dönmesini engeller, hem de gerçeğe ulaşmasını.

Bu hayali dünya ,gerçek dünyayı boğmak ve bozmakla tehdit ettiğine göre; bu doğal isteği kısıtlamak için tek önlem kendini korumak ve savunmaktır. 23

Görsel bir kültürde yaşıyoruz; gözün cinsel arzularının yıkıcılığı hiç bir zaman bu denli tehdit edici olmamıştı. Bu bakış, kavramayı arzu eden bir bakış değil, basitçe tahrik olmak için bir bakıştır. “Bu görme çabası, bilgiye erişmenin ve gerçeği idrak etmenin bir yolu değildir, kendisini serbest bırakmanın sonucudur” diyor Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman adlı kitabında*. Gözlerin şehvetle ilgili iffeti bunun başarılması en güç şeklidir. Bir erkeğin fiziksel bir karşılaşmadan kaçınması, maruz kaldığı bir manzarada bakışlarını önüne indirmesinden çok daha kolaydır. Bu da Hz.Peygamberin öğretilerine göre kalbin zinasıdır; onun kötülüğü belki daha düşük derecededir, ama ruh üzerindeki etkisi, zamanla, tahrip edici potansiyele sahiptir. Buna bilgisayar piksellerine yerleştirilmiş çıplak resimleri, ve billboardlardan ve raflara teşhir edilen dergi kapaklarından fışkıran yarı çıplak erkek ve kadın resimlerini ekleyin. Bu tahrikler o derece büyük ki , kültürümüzün gerçek anlam oluşturma kapasitesinin devamı tehdit altına giriyor. Musa’nın emrini hatırlattıktan sonra– “Oyma suretler yapmayacaksınız, yukarıdaki cennete ait her hangi bir şeyin benzerini, veya onun altındaki dünyadakileri, veya dünyanın altındaki sudakileri” – Neil Postman şöyle devam ediyor:

Bu emrin ahlak sisteminin bir parçası olarak ilave edilmesi ilginç, bunu yazan insan iletişiminin formlarıyla kültürün kalitesi arasında bir bağ düşünmüş olmalı Bizim gibi kültürünü kelime-merkezli olmaktan çıkarıp görüntü-merkezli hale getiren insanlar Musa’nın bu emrinden faydalanabilir.24

Basılı kültüre geçişimizin en problemlisi yanı, bunun büyük bir kısmının kadın bedenine ait cinsel öğeleri içermesi olmuştur. İnsanlığından soyutlanmış, rötüşlenmiş, yanlış ve doğal olmayan duruşlarda, arı sokmuş gibi dudaklar, büyütülmüş göğüsler ve ceza gibi diyetler ve yorucu egzersizler sonucu şekillendirilmiş butlar, porno yıldızlarının bu çarpıtılmış modellerine ait resimler ve filmler; erkeklerin hayat arkadaşı, eş, kız kardeşi, anne ve genelde kadınlar hakkındaki realistik beklentilerine ciddi bir tehdittir. Toplumun gözleri saldırı altındadır, bunun anlamı kalplerimizin de öyle olduğudur. Kur'an erkek ve kadınlara karşı cinsle karşı karşıya geldiklerinde ve çekim hissettiklerinde bakışlarını indirmelerini tavsiye eder: *"İnanan erkeklere söyle, gözlerini indirsinler ve iffetlerini korusunlar; bu kalpleri için daha iyidir, ve Allah onların yaptıklarından haberdardır. Ve inanan kadınlara söyle onlar da gözlerini sakınsınlar ve iffetlerini muhafaza etsinler. Güzelliklerini ve süslerini, görünenleri hariç, sergilemesinler.."* (24:30). Gazali der ki:

[Şehvet] 25 aşırı cinsel arzunun canlandırılmasından başka bir şey değildir, ve boş ve kaygısız bir kalbin hastalığıdır. Kişi ona uzanan öncüllerden, daha baştan bakışlarını ve düşüncelerini muhafaza ederek kaçınmalıdır. Aksi takdirde giderek daha sıkı sarmalayacak ve onu silkeleyip atmak daha da zorlaşacaktır.²⁶

Dikkat edelim ki Gazali'nin bahsettiği "tekrarlanan bakışlar" 11'inci yüzyıl'da Irak'taydı; kıyafet ve davranış olarak son derece muhafazakar bir yerde... Günümüzün görsellik aşırı yüklemesi krizi kişinin ruhsal potansiyelini çok kolay aşındıran bir şey. Meditasyon, dua, veya hatta boş vakitte yaptığımız okumalar bile gözler yoluyla kalbe girmesine izin verdiğimiz görüntülerden etkileniyor. "Göz" kelimesinin Arapça karşılığı "*ayn*," dır ve aynı zamanda "canlanmak" ve "öz" demektir. Göz bebeğinin karşılığı ise "*insa*an," dır ve aynı zamanda "insanoğlu" anlamında da gelir. Göz, insanoğlunun özünü yansıtır, ve onun merkezi göz bebeğidir, bu dünyanın ve ahiretin kutsal güzelliğine şahit olarak yaratılmıştır. Bizler şahit olmak ve yansıtmak için dizayn edilmiş varlıklarız. Göz bebeği dünyevi bir ışık ile kısılır ve karanlıkta ve zevk ile tahrik edildiğinde genişler. 18.yüzyılın meşhur kuzey Afrikalı Moulay al-Arabi al-Darkavi şöyle diyor:

Tutku ve kaptislerinize karşı durun. Bunu yaparsanız gözleriniz sırlara açılacak. İyi karakter [erdem] Sufilerce tasavvuf, din adamlarınca dindir. Hislerinden de kaç çünkü onları anlamların zıddıdır. İki zır birleşmez. Ne zaman duygularını güçlendirirsen, anlamları zayıflatırsın, ne zaman anlamları güçlendirirsen ise duygularını Her insanın , denizlerin dalgaları gibi, iç anlamları vardır. İnsanlar

bunları bilseydi, duygusal şeyler onları anlamlardan alıkoymazdı. Bunu bilselerdi, kendi içlerinde kıyasız okyanuslar bulurlardı. Allah dediğimin şahididir.²⁷

El Darkavi, özünde, zevke atıf yapıyor, ki Sokrat'da Philebus'ta bundan bahsediyor – ama ancak gerçekten, ölçüden, akıldan ve doğru fikirden sonra. Bütün bunlar anlamla ilişkilidir. Seksüel deneyimde gizli olan anlam, okyanusun dalgaları gibidir. Fakat, bunlar ancak sevgi ve ahlaki sorumlulukla açığa çıkar. İslam geleneğinde, kadınlar daima ilahi bir düzlemde anılmıştır. Kadınlar ilahi merhametin dünyadaki tecellisidir, bu durum özellikle annelikte somutlaşır. Hz.Muhammed (S) der ki, “Alçak ve adi insanlar dışında kimse karısını küçük düşürmez.” Rumi Mesnevi'sinde der ki:

Erkeğe arzuları sevdirdi ...

Tanrı kadını çekici kıldı, öyleyse erkek nasıl ondan kaçabilir?

Kişi yiğitlikte Zaloğlu Rüstem bile olsa,

Hamza'dan bile ileri gitse, hükmetme konusunda karısının esiridir.

Tüm dünyaya seslenen Peygamber de öyleydi, derdi ki,

”Konuş benimle, ya Aişe!...”

Peygamber der ki kadınlar akıllı ve kalp sahibi erkeklere hakim olurlar,

ancak cahil adam karısına baskı yapar, çünkü yaratılışında hayvanlık duygusu üstündür. Onların nezaketi, inceliği veya aşkı yoktur onda, çünkü onu yöneten hayvanlık tabiatıdır. Sevgi ve incelik insanın vasıflardır, öfke ve tensel zevkler hayvanlara aittir.

Kadın Hak nurudur, sevgili değil. Sanki yaratıcıdır – yaratılmış değil.”²⁸

13. yüzyıl İspanyol alim, felsefeci ve mistiği İbni Arabi, dünyada uluhiyete ait derinliğin en mükemmelini kadın olarak düşünür. Şöyle der:

Kadınlar Tanrı için tabiat gibidir, O, evrenin formlarını, iradesi ve emri ile ortaya çıkardığı gibi doğanın şekillerini de kadın ile oluşturmuştur Bu şekilde bir kadını seven, ilahi aşkla sever, şehvet için seven ise bu arzunun gerçek bilgisinden yoksundur. Böyle biri için o sadece şekildir, ruhtan yoksun, ve her ne kadar bu şekil ruh ile doldurulmuş olsa da, karısına veya diğer kadınlara gerçek zevkin varlığından gafil, zevkini tatmin için yaklaşan adam için mevcut değildir. Bir yabancıнын kendi kimliğini açıklamadan kim olduğu anlaşılacağı gibi, o da kendinin kim olduğunu bilmez. Hani derler ya:

Benim sevdiğimi düşünmekte haklılar,

Sadece kimi sevdiğimi bilmiyorlar.

Böyle bir adam aslında kendi içindeki zevke aşiktir ve, bunun sonucu olarak, aslında kadındaki kendi tatminini sever, gerçek ve yaptığıının anlamı onda kaybolur. Gerçeği bilseydi, zevki veren kim, alan kim; o zaman belki mükemmelleşirdi. 29

Bizim Batı geleneğimizde, William Blake mükemmel bir şekilde aynı anlamı ifade ediyor:

Tavus kuşunun gururu Tanrı'nın görkemidir.

Keçinin şehveti Tanrı'nın ikramıdır.

Aslanın gazabı Tanrı'nın aklıdır.

Kadının çıplaklığı Tanrı'nın işidir.

İffet ve saflık kadınlara doğal olarak gelen, erkeklerin ise öğrenmek zorunda olduğu büyük erdemlerdir. Kur'an Hazret-i Meryem'i, İsa (A.S.)'ın annesini, kalbin iffet ve saflığına büyük bir örnek olarak gösterir ve onu ideal olarak tarif eder. "Bir de İmran'ın kızı Meryem'i misal getirir. Meryem,

iffet ve namusunu korudu. Biz ona Ruhumuzdan üfledik. O da Rabbisinin kelimelerini ve kitaplarını tasdik etti ve gönülden itaat edenlerden oldu.. (66/11-12).”

O halde erkekler, iffet ve saflığı kadınlardan öğreniyorlar, bu da karşılığında kadının kutsal doğasını koruyor. Arapça bir kelime olan ve “kutsal olan” anlamına gelen *hurmah* da buna işaret ediyor. Şimdi, erkeğin, kadının doğal erdemini taklitteki başarısızlığı, kadınların çifte standardı reddetmesiyle ve erkekleri, doğal ahlaksızlığıyla taklit etmeleriyle sonuçlanmıştır. Kadının ruhsal gücü çok yüksektir, ama erkeklere karşı fiziksel cazibe gücü de öyle. İşte bu güçtür ki ahlaksız erkeği kadınlara baskı yapmaya iter, ve erdemli erkeği ise onları el üstünde tutmaya ve korumaya. Ama kadının erkek üzerinden şekillenen bu fiziksel gücü erkekleri onun metafizik anlamından gizleyen duygusal bir güçtür. Onun duygusal hali, dünyadaki merhametin kaynağı olması, erkeği ruhsal gerçekliğin ayırtına varmadan cinsellikte kaybolmaktan korur. Rahimin Arapça ve İbranice karşılığı olan (*rahm*) merhamet anlamındaki (*rahma*)’dan türetilmiştir ve insanın içinde tezahür eden Tanrının yaratıcı gücünün ifadesidir. Kadınları değersizleştirerek, bizler insan doğasının en yüksek kalitelerini alçaltıyoruz; onu yüceltmekle ise, en yüksek tabiatımızı yüceltiyoruz. Ne zaman onun doğal faziletleri-şefkati, inceliği, özeni, diğergamlığı ve sevgisi-erkeklerde baskın olursa, erkekler doğal kötü alışkanlıklarının üstesinden gelebilir ve tam insanlığını farkedebilirler. Ne zaman ki, tersine, bu erdemler eksik kalır; erkekler sefilliğin esfeline düşer ve hayvanlardan da aşağıya düşerler. Kadının dış güzelliğini teşhir ederek, onun iç güzelliğini perdeleriz. Eski bir şiirde söylenildiği gibi:

Gül yanaklı sevgilime dedim ki,

“Ey gonca ağızlım,

Neden yüzünü saklıyorsun, cilve yapan kızlar gibi?”

Güldü ve dedi ki,

”Senin dünyanın güzelliklerinin aksine,

Örtümün içinde görünenim, ama onsuz gizliyim.³⁰

- 1 *Modern Catholic Encyclopedia*, Edited by Michael Glazier and Monika K. Hellwig (Collegeville Minnesota: Liturgical Press, 2004), 779.
- 2 Dorothy L. Sayers, *Creed or Chaos* (New Hampshire, Manchester: Sophia Institute Press, 1949), 121-122.
- 3 Ibid., 55.
- 4 Pamela Paul, *Pornified: How Pornography is Damaging Our Lives* (New York: Henry Holt and Co., 2005), 83.
- 5 Majid Fakhry, *Ethical Theories in Islam* (New York: Leiden, 1991), 170.
- 6 Syed Muhammad Naquib Al-Attas, *Prolegomena to the Metaphysics of Islam: An Exposition of the Fundamental Worldview of Islam* (Kuala Lumpur, Malaysia: ISTAC, 1995), 33.
- 7 Mortimer Adler, *The Great Ideas: A Lexicon of Western Thought* (New York: Macmillan, 1992), 151.
- 8 *The Burda of Al-Busiri*. Trans. by Hamza Yusuf (Essex: Sandala Ltd., 2002), 6.
- 9 *Either/Or: A Fragment of Life, The Essential Kierkegaard*, 74.
- 10 Ibid., 76.
- 11 Ibid., 81.
- 12 Ibid., 82
- 13 Fakhr al-Deen al-Raazi, *al-Tafsir al-Kabir* (Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah, 1990), 7-8: 170. Author's translation.

14 Saint Thomas Aquinas, *Summa Theologica*, II-II, Question 151, Art. 1.

15 From *John Ciardi's commentary on the Purgatorio of Dante* (New York: The Modern Library, 1996), 279, 284.

16 Anne Moir, Ph.D. and David Jessel, *Brain Sex: The Real Difference Between Men and Women* (New York: Delta, 1991), 107.

17 Mortimer Adler, *The Great Ideas*, pg. 150.

18 Abu Hamid al-Ghazzaali, *Mizaan al-'Amal* (Egypt: Dar al-Ma'arif, n.d.), 269-270.

19 Plato: *The Collected Dialogues*, pg. 1148.

20 Bob Dylan, "It's Alright, Ma."

21 Pamela Paul, *Pornified*, 276.

22 Andre Comte-Sponville, *Small Treatise on the Great Virtues* (New York: Metropolitan Books, 2001), 180.

23 Josef Pieper, *The Four Cardinal Virtues* (Notre Dame: University of Notre Dame, 1966), 201-202.

24 Neil Postman, *Amusing Ourselves to Death* (New York: New Penguin Books, 1986), 9.

25 Dr. Timothy Winter'ın çevirisi her ne kadar "amorous passion," olsa da Arabça metinde "ishq,"denmektedir ve ben "şehvet" kelimesini, El-Gazali bu kısımda ona atfettiği için, tercih ediyorum.

26 Imam al-Ghazali, *Disciplining the Soul and Breaking the Two Desires*. Translated by Dr. Timothy Winter (Cambridge: Islamic Texts Society, 1995), 169.

27 Mawlay al-Arabi ad-Darqawy, *The Darqawi Way: Letters of Mawlay al-Arabi ad-Darqawi* (Norwich: Diwan Press, 1979), 36.

28 William C. Chittick, *The Sufi Path of Love: the Spiritual Teachings of Rumi*(Albany: State University of New York Press, 1983), 169.

29 Ibn 'Arabi, *The Bezels of Wisdom*. Translated by Ralph W. J. Austin. (Lahore: Suhail Academy, 1999), 275-278. I altered some wording based upon my Arabic edition of Fusus al-Hikam, Ibn Arabi. Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah:Beirut. 2004. Pg. 515-18.

30 William C. Chittick, *Sufism: A Short Introduction* (Oxford: Oneworld, 2003), 136.

Hukukun Üstünlüğü olarak Şeriat (NOAH FELDMAN / New York Times)

Noah Feldman, Harvard Üniversitesi profesörü ve Dış İlişkiler Konseyi üyesidir. Bu makale, yazarın “İslami Devletin çöküşü ve yükselişi” adlı kitabından derlenmiştir.

Canterbury başpsikoposu [Rowan Williams](#), Londra’da akademik bir konuşma yaptı ve masaya yatırdığı

The New York Times

konu, Britanya hukuk sisteminin aile yasasına ilişkin hristiyan olmayan mahkemelere karar yetkisi verip vermemesi gerekliliği idi. Britanya’da kilise ve devletin anayasal ayrılığı bulunmuyor. Başpsikopoz diyor ki “İngiliz kilisesinin yasası bu toprakların yasasıdır”; kiliseye ait mahkemeler- ki eskiden evlilik ve boşanmaya bakarlardı, hala İngiliz hukuk sistemine entegredir; kilise, mülkiyet ve doktrinler konusunda hala kararlar almaktadır. Feldman’ın önerisi, tüm tarafların anlaşması şartı ve kadınların eşit haklara sahip olması kesin kuralıyla birlikte, evlilik ve boşanma ile ilgili konularda İslam ve Ortodoks Yahudi mahkemelerine yetki vermenin iyi bir fikir olabileceği şeklindeydi.

Bunun üzerine kıyametler koptu. Politikacılardan tutun kilise din adamlarına kadar ; İngiliz tabloid gazetelerinden, dünyanın ikinci büyük Hristiyan mezhebinin liderlerine, Feldman’a sözünü geri alması ve hatta istifa etmesi çağrıları seslendirildi. Williams son birkaç yıldır, gay rahiplerle ilgili tartışmalar ve eşcinsel evliliklerin tanınması tartışmalarıyla yüz yüze gelen küresel Anglikan toplumu birarada tutmaya çalışmakla meşguldü. Onun dini mahkemelerle ilgili bu önerisi işte bu kavgaların ortasında başgösterdi. Tabi ki, öfkenin sebebi William’ın Ortodoks Yahudi yasasıyla ilgili söyledikleri değildi. Kamuoyunu çalkalayan radyoaktif kelime “şeriat”tı.

Bir dereceye kadar, bir Batılı ülkede Şeriat'a resmi bir konum kazandırılmaya çalışılmasının öfkeyle karşılanması anlaşılabilir bir şey değil. Herhalde hiçbir yasa sistemi bu derece şimşekleri üzerine çekmemiştir. Birçok insan için, "Şeriat" kelimesi, el kesilmesi, zina edenlerin taşlanması ve kadınların baskı altına alınmasıyla eş anlamlıdır. Oysa, bugün kaç kişi sevgili İngiliz genel yasasının yüzlerce farklı suç için öldürmeyi bir ceza çeşidi olarak belirlediğini biliyor, hatta beş şiling çalmak bile bu ceza sistemine dahil! Kaç kişi 18.yüzyıla kadar, Avrupa ülkelerinin birçoğunda yasanın işkenceyi suç-adalet sisteminin resmi bir ögesi olarak belirlediğinden haberdar? Cinsiyet ayrımcılığı konusu da durum farklı değil; genel hukuk uzun süre evli kadınları mülkiyet hakkından ve hatta temel kişilik haklarından mahrum bırakmadı mı? Britanyalılar bazı sömürgelerinde müslümanlara şeriat yerine kendi yasalarını uyguladıklarında, bunun sonucu ne oldu dersiniz? Kadınlar, İslami yasanın onlara tanıdığı mülkiyet hakkından mahrum kaldılar – ki bu durumun kadın-erkek eşitliği konusunda bir ilerlemeye tekabül ettiğini söylemek pek mümkün değil.

Aslında, tarih boyunca, İslam yasa dünyanın en liberal ve insancıl hukuki prensiplerini sergilemiştir. Günümüzde, Şeriat'e atfedilen bir avuç sert cezadan bahsedildiğinde, nedense bunların uygulanabilmesi için gerekli delil sunulmasını ne denli katı kurallara bağlı olduğu gözden kaçırılıyor. Örneğin, zina suçunun cezalandırılabilmesi için, zanlının suçunu dört defa itiraf etmesi veya güvenilir karakterde dört yetişkin erkeğin cinsi eyleme bizzat şahid olmaları şartı bulunuyor. Halbuki bizim yasal sistemimizdeki aşırılıklar, örneğin bazı uyuşturucu suçlarına verilen cezalar, nedense gözden kaçıyor. Medeni yaşamımızdaki son gelişmelerden (!) neden bahsetmiyoruz mesela? Şeriat'a, kendi korkunçluğumuzu yansıttığımız bir perde, ve böylece bizleri süttten çıkmış ak kaşık gibi gösteren bir folyo olarak ihtiyaç duyuyoruz galiba.

Müslüman dünyada ise, Şeriat kelimesi etrafında son yıllarda olağanüstü bir canlanma gözleniyor. Yüz yıl önce, bazı Müslümanlar Şeriat'ın zamanın şartlarına uymadığını söyleyip, reformdan, yahud tamamen terk edilmesi gerektiğinden bahsederken günümüzde Mısırlıların yüzde 66'sı, Pakistanlıların yüzde 60'ı ve Ürdünlülerin yüzde 54'ü Şeriat'ın ülkelerinde tek yasal kaynak olması gerektiğini düşünüyorlar. İhvan-ı Müslimin gibi İslamcı siyasal partiler, kendi politik platformlarında Şeriat'ı propoganda malzemesi olarak kullanıyorlar. Ve mesajları yankı da buluyor. İslamcıların seçime girmelerine izin verildiği Arapça konuşulan ülkelerde hükümetlerin izin verdiği kadar sandalyenin tamamına yakınına kazanıyorlar. İlimlisından radikaline farklı yapıdaki İslamcı hareketler Müslüman dünyada kolayca ve hızlıca genişliyor ve şeriat bu partilerin programlarının en önemli parçası.

Nasıl oluyor da bunca Batılı Şeriatı İslam'ın en cazibesiz ve modernlik öncesi ögesi olarak görüyorken, birçok Müslüman ise, İslam'ın küresel yeniden yükseliş hareketinin ateşli, cazibeli merkezinde görüyor? Bunu, elbette Müslümanların Şeriat'ı kullanarak feminizmi tersine çevirmek ve kadınları kontrol etmek istedikleri şekilde basit bir varsayımla açıklayamazsınız – hele İslamcıları ve Şeriat'ı benimseyen büyük bir kadın kitlesinin de bulunduğu gerçeği ortadayken.

Şeriat Hukukun Üstünlüğü müdür?

Batılılar ve Müslümanların, Şeriat kelimesi üzerindeki görüş ayrılıklarının kaynağında bu kelimeyi farklı şeyleri ifade etmek için kullanmaları yatıyor. “Şeriat” kelimesi yerine “İslami yasa” deyimi çoklukla kullanılsa da, aslında bu yavan İngilizce çeviri müslümanlar tarafından anlaşıldığı şekliyle “Şeriat” teriminin tüm bağlamını kapsamaktan oldukça uzak. Şeriat, düzgün anlaşıldığında, sadece bir takım yasal kurallar anlamına gelmez. İnanan müslümanlara göre, daha derin ve yüksek, ahlaki, metafizik amaçlar taşıyan bir anlama sahiptir. Çekirdeğinde şeriat, tüm insanların ve tüm beşeri yönetimlerin, kanun hükümleri altında eşit olarak adalete bağlı olması fikrini yansıtır.

Aslında, Arapça'da İslami yasal muhakeme veya bununla üretilen kanunların karşılığı olan sözcük “şeriat” değildir, “fıkıh”tır, ve İslami hukuk anlamına gelir. “Şeriat” kelimesi ise aşkın olanla bağlantılıdır ve Tanrı'nın iradesine uygun olarak hayatı düzenlemeye ilişkin değişmeyen inanç ve prensipleri anlatır. Batılılar genelde Şeriat'ın yasa hükümleri kaynağı olarak Kur'an'ı aldığını düşünür. Fakat gerçek bundan çok daha komplekstir. İslamcı politikacıların, “ülkenin yasa kaynağı olarak Şeriat” denilince neyi kastettikleri oldukça belirsizdir – ve bunun iyi bir sebebi vardır. Çünkü böyle bir prensip sunmak, yasa sistemin pratik işleyiş şekli açısından hiçbir şey ifade etmeyecektir.

Şeriatı, her ne kadar bazı spesifik dünyevi kurallar içerse de, en doğru şekilde bir nevi yüce bir kanun manzumesi olarak tanımlayabiliriz. Örneğin, tüm Müslümanlar Şeriat'ın parayı faize koymayı yasakladığı konusunda hemfikirdir- ama risklerin ve dönüşlerin paylaşıldığı yatırımlara konulması konusunda değil; veya Müslümanların alkollü içkiler içmesi yasağı hemfikir olunan ritüel yasağın bir başka örneğidir, hatta inançlı liberal yorumcular için bile böyledir. Şeriat'le özdeşleştirilen bazı kurallar ise şüphesiz modası geçmiş ve kaba görünmektedir. Kadınların nafaka vermeden boşanma davası açamaması gibi eşitsiz muameleler bulunmaktadır. Homoseksüelliğin yasaklanması-gerçi tarihte genellikle bu konuda bir baskı kaydedilmemiş olsa da- aynı cinsten ilişkilerin tanınmasını engellemiştir. Ama Şeriat aynı zamanda rüşvetçiliği veya mahkemede adam kayırmayı da

yasaklamıştır. Zengin ve fakirlerin eşit muamele görmesini istemiştir. Orta Doğu ülkelerinde hala görülen yasal yetkisi olmadan cezalandırma şeklindeki namus cinayetlerini mahkum eder. Ve insanların mülkiyetinin ellerinden zorla alınmasını – buna kadınlar da dahil- engeller. Başörtüsü takmanın yasal olarak zorunlu olduğu ve dini polis tarafından zorla dayatıldığı İran’ın aksine, birçok diğer Müslüman ülkedeki İslamcı görüş, başörtüsünün alçakgönüllü bir giyinişle dini yükümlülüğü yerine getirmenin bir yolu olduğu; kanunla dayatılması gereken bir şey değil, arzu edilen bir sosyal norm olarak algılanması gerektiği şeklindedir. Dinden dönenlerin cezalandırılmasının zorunlu hale getirilmesi konusu seçilmiş İslamcıların ajandasında bulunmamaktadır. Yozlamış otokrasilerde yaşayan birçok günümüz müslümanı için, Şeriat çağrısı, cinsiyet ayrımcılığına, karanlığa veya vahşi cezalara yapılan bir çağrı değildir; Batı’nın politik adalet prensibi olarak belirlediği en üstün prensip olan hukukun üstünlüğüne yapılan bir çağrıdır.

Ulemanın egemenliği

Şeriat’ın bu cazibesini derinlemesine anlayabilmek için, Batı’da genellikle ihmal edilen şu önemli soruyu sormamız gerekiyor: İslami yasa sistemi denilen şey, aslında nedir?

Yaşam süreci boyunca Muhammed Peygamber Müslüman inananların bulunduğu toplumun hem dini, hem de siyasi lideriydi. Ona inen vahiy, Kur’an, bazı yasalar içeriyordu, özellikle ritüel şeyler ve mirasla ilgili bazı hükümler; ama öncelikle bir yasa kitabı değildi; İbrani İncil’in de bir kısmında rastlanıldığı gibi uzun yasal kanunlar vaz’eden tipte kitaplardan değildi. İnananların ilk nesli vahye atfedilmeyen bir konuyla karşı karşıya kaldıklarında, konuyu doğrudan Peygamber Muhammed’e götürüyorlardı. O da ya kendi düşüncesi ile cevaplıyor veya emin değilse, yeni bir vahiy formunda ilahi rehberliği bekliyordu.

Muhammed Peygamber’in vefatıyla, Müslüman toplum için ilahi vahiy yolu kapandı. Politik-dini liderlik rolü peygamberden halifelere (Arapça “yerine geçen” anlamına gelir) geçti. Bu durum, halifeyi zorlu yasal durumları çözmek konusunda güç bir pozisyonda bıraktı. Halife, Muhammed Peygamber’in siyasi otoritesine sahipti ama vahiy almıyordu. Bu da toplumu bir çeşit bağ altında bırakmıştı. Kur’an’ın belirli bir soru hakkında açık bir cevabı yoksa, yasa neye göre belirlenecekti?

Buna İslam’ın ilk birkaç yüzyılında gelişerek verilen cevap şuydu ki: Kur’an, peygamberin yaşamına-sünnetine, yoluna- atıfta bulunarak desteklenebilirdi. (“Sünnet” kelimesi peygamberin yolunu izleyen

anlamına gelen “Sünni” isminin de kaynağıdır). Onun davranışları ve konuşmaları ilk elden şahitlik edenler tarafından sözlü gelenek ile kaydedilmişti. Doğru kayıtlar, yanlış olanlardan ayrılmalıydı. Ama tabii ki güvenilir bir kayıt bile belirli bir durum için daha sonra ortaya çıkan birçok yasal problem için yetmemeye başladı. Bu tip problemleri çözebilmek için, bir durumdan analogi yaparak diğer bir durum hakkında fikir yürütmek gereksinimi ortaya çıktı. Ayrıca ne yapılacağına dair toplumsal konsensüse başvurulması imkanı da seçeneklerden biriydi.

Bu dört tabakalı kombinasyon – Kur’an, peygamberin yolu (sünnet), analogik mantık yürütme (kıyas) ve konsensüs (icma)- yasal sistemin ana dayanaklarını oluşturuyordu. Ama kim bu dört faktörün birbirine uyduğunu söyleyebilirdi? Ve hangi otorite kaynakların bu olduğunu, başka bir şey olmadığını söyleyebilirdi? İlk dört halife, Peygamberi yakından tanıyorlardı, bu yüzden kendi adlarına belki böyle bir iddiada bulunabilirlerdi. Fakat, onlardan sonra, halifeler eldeki kaynaklardan yasa çıkartabildiğini iddia eden ve giderek genişleyen bir uzmanlar grubuyla karşı karşıya kaldılar. Bu kendiliğinden ortaya çıkan grup “ulema” olarak bilindi – ve birkaç nesil boyunca halifelerin, kendilerini yasanın koruyucusu olarak kabul etmelerine yol açtılar. Tanrıdan gelen yasayı yorumlamaya başlayarak, yasal sistem üzerinde kontrol sahibi olmaya başladılar. Bu durum, onları- halifeleri değil- “peygamberin varisçileri” konumuna getirdi.

Sünnilerde bu model çok erken zamanda başladı ve modern zamanlara kadar etkisini sürdürdü. Şii’lerde ise, peygamberin nesebi ile gücü elinde bulundurmaya esas olduğundan, Peygamberin halifelerinden ilahi otorite olduğunu ileri sürenler oldu. Bunlardan sonra ise, Şii ulema Sünnilerden çok farklı olmayan bir rolü üstlendiler.

Ulemanın anayasal teorisine göre İslam devletinde iş bölümünde halifeye düşen başlıca görev, ilahi emir olan “doğruyu emretmek, yanlıştan sakındırmak”tı. Ama bu halifenin tek başına başarabileceği bir iş değildi. Sorumluluğu alim hukukçulara delege etmesini gerektiriyordu. Böylece ulema da Tanrı’nın yasalarını, yorumladıkları şekilde, uygulayacaklardı. Halifenin ulemayı istediğinde ödüllendirip, görevden alma yetkisi elbette bulunuyordu ama yasal sonuçları dikte etmesi mümkün değildi; yargısal otorite halifeden geliyordu ama yasanın kaynağı ulemaydı.

Halifeler – ve halifeler dünyevi etkilerinin çoğunu yitirdikten sonra sultanlar – hala büyük bir güce sahipti. İşleri kendi sağduyularıyla yönetiyorlardı. İdari düzenlemeleri de etkin bir şekilde yapabiliyorlardı. – elbette bu düzenlemelerin ulemanın belirttiği Şeriat gereksinimleri ile çelişmemesi

şarttı. Düzenlemeler, şeriatın sessiz olduğu alanlarda işe yarıyordu. Bunlar, ayrıca her durumu mahkemeye götürmeden bir sosyal idare mekanizması da oluşturuyordu. Mahkumiyetin gerçekleşmesi cezai şartların sıkı delillere dayanmasını gerektirdiğinden neredeyse imkansızdı. Bu düzenlemelerin sonucu olarak, birçok yasal durum (belki çoğu) Şeriat tarafından belirlenen kuralların dışına çıkıyordu.

Sonuç olarak İslami yasa sistemi, daima geniş bir hareket alanı sağlamıştır. İşte bu yüzden günümüz Şeriat yanlılarının savundukları şey de Şeriattan derlenen veya dikte edilen geniş kapsamlı bir yasal kod değildir – zira bu denli geniş bir kapsam İslam tarihinde hiçbir zaman var olmamıştır. Şeriatı savunan İslamcı siyasetçilerin ve bunları destekleyen halkın Şeriat’tan anladığı şey, Tanrı’nın kurallarının zemin teşkil ettiği bir yasal sistem kurmak, günlük yasaların seçilmiş yasama kurulu tarafından yönetilmesi ve onaylanmasıdır. Başka bir deyişle, onlara göre, Şeriat, modern anayasa gibi fonksiyon görmesi beklenen bir sistemdir.

İnsanların hakları ve Tanrı’nın hakları

Dolayısıyla modern İslam siyasetinde, Şeriat çağrısı sadece veya öncelikle kadınların kapanmasını zorlamak veya bedensel ceza uygulamak anlamına gelmiyor – önemli anayasal bir boyutu da içeriyor. Evet ama Şeriat’ı normal yasanın üzerine yerleştirmenin özel cazibesinin kaynağı nedir o zaman?

Bunun cevabı geleneksel İslami yönetimin pek fazla değinilmemiş bir özelliğinde yatıyor: Şeriatla yönetilen devlet, bin yıldan fazla bir süre boyunca, bir çeşit hukukun üstünlüğü demektir. Hukukun üstünlüğünü esas alan geleneksel İslami devlet, dolayısıyla, son yüzyılda Müslüman dünyanın hemen tamamında görülen diktatörlük ve otokratik monarşilerden uzaktı. İslami hükümet iki anlamda meşruydu, hem vatandaşlarının kişisel yasal haklarına saygı gösteriyordu, hem de kendileri de bu yasalara tabi olarak yaşıyordu. “Birey hakları” olarak isimlendirilen bu yasal haklar (ritüel bağlılığa karşılık gelen “Tanrının hakları”na zıt olarak), temel yaşam, mülkiyet ve yasal işleme tabi olma haklarını içeriyordu – tüm dünyada, yüzyıllarca, keyfi hükümet baskısından korunma anlamına gelmişti.

Tabi ki, sadece hükümdara yasaya uymasını söylemek tek başına yeterli değildi; onun da yasaya uyma yükümlülüğü bulunuyordu. Bunu sağlayabilmek ise kolay değildi. Bu, ancak ulemanın gücü paylaşması ile mümkün olabilirdi. Hükümdar, baskı kullanarak yasaya uymayan bir karar verebilirdi elbette. Fakat

yasadan ulema sorumlu olduğundan ve hükümdardan ona uyması beklendiğinden bir hükümdarın adaletten ayrılması, ancak Tanrı'nın yarasını çiğnemenin büyük bedelini ödemeyi göze alması ile mümkün oluyordu. Bu ise ancak kendi yönetiminin ana temellerinin altını oymak demek olurdu.

Uygulamada, ulemanın kanuna uyulmasını talep etme gücü halifenin seçimle işbaşına gelmesinin sağladığı bir avantajdı. Böylece hilafet değişikliğinde ulemanın eline büyük bir koz geçiyordu. Göreve gelirken, yeni hükümdar – hatta ölen selefi tarafından işaret edilmiş de olsa- talep sahipleriyle baş etmek durumundaydı. İhtiyaç duyduğu ilk şey kendi gücünün meşruluğunun doğrulanmasıydı. Ulema bunu ancak, hükümdarın yasaya uymasının karşılığı olarak bahşedebilirdi.

Yönetime gelince, hükümdarlar, kaçınılmaz olarak istila veya saray darbesi tehdidi ile karşı karşıya kaldılar. Halifenin ulemadan, böyle durumlarda devleti savunma cihadının dini yükümlülük olduğu konusunda fetva alması gerekiyordu. Ulemayı kriz zamanlarında yanında bulmak, bir hükümdar için hayati öneme sahipti. Hükümdar kanunlara tabi olmaya tahammül edemiyorsa ulema onu hemen lağv etmiyordu. Bu aptalca olurdu, çünkü ulemanın kendi ordusu yoktu ama işbaşında bulunan halifenin ise vardı. Bununla birlikte, onların sessizliği demek, meydan okuyanların ileri adım atmasına cesaret vermek ve onaylanması için bir davet olarak yorumlanırdı.

Ulemanın, yöneticiden ısrarla isteği Şeriat'a harfiyen uymasıydı, çünkü şeriat Tanrı'nın emirleriydi. Aslında bunlar, ulemanın anladığı şekilde Tanrı'nın emirleriydi. Bu yüzden kendinden emin ve görev tanımı düzgünce yapılmış bu kesim, kararlılık ve beklenebilirliğin sağlayıcılarıydı. Bu durum, özellikle yöneticilerin düzensizce ve kan dökerek işbaşına geçtiği toplumlar açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ulema yasayı kontrol altında tutarak hükümdarın, vatandaşların özel mülkiyetini istismak etmesini de sınırlıyordu. Bunun sonucu olarak ise, hükümdar, gelirlerini arttırmak için kanuni vergilendirmeye dayanmak zorunda kaldı. Bu durum da hükümdarların halkın endişelerine duyarlı olması ile sonuçlandı. Ulema ve yasa, İslam toplumunun 19.yüzyıla kadar olan dönemde adalet ve düzenin tesisi için son derece önemli bir role sahipti. Şeriat olmasaydı, ne Bağdat'ta Harun Reşid ortaya çıkabilir, ne Müslüman İspanya'nın altın çağı yaşanır, ne de İstanbul'da Muhteşem Süleyman'ın saltanatı ortaya çıkabilirdi.

Nesiller boyunca, geleneksel İslami anayasanın Batılı öğrencileri hep ulemanın hükümdarı kontrol etmek için anlamlı bir zorlama mekanizmasına sahip olmadıklarını düşünmüştür. Bir tarihçinin yakın zamanda tespit ettiği gibi, Şeriat anayasa olarak fonksiyon görse de, "anayasa dayatılabilir değildi,"

çünkü ne ulema, ne de halk, hükümdarlarına kanuna tabi olmalarını dayatabilirdi. Ama dünyanın hiçbir yerinde, hemen hiçbir anayasa hukukçusu veya hükümet dışı aktör, gücü kontrol altında bulunduranlara itaati dayatmayı sağlayamamıştır. Birleşik Devletlerin Yüce Mahkemesi'nin arkasında bir ordusu yoktur. Kılıç gücünü arkasında bulundurmeyen kurumlar yöneticileri ince yöntemler kullanarak kısıtlamalıdır. Amerikan anayasal güçlerin dengesinin sağlanması gibi, İslam devletlerinde de bu iş, zorlama ile değil, kelimelerle ve fikirlerle başarılmıştır.

Bu yüzden günümüz İslamcıları anayasal devletin hukukun üstünlüğüne bağlı olduğunu söylerken hayali bir şeyden bahsetmiyorlar. Seçmenlerinin gözünde Şeriat, güçler dengesine riayet edilen, yasal haklara saygı gösterilen bir yönetim olarak algılanıyor.

Şeriatten Despotizme

Eğer Şeriat, birçok Müslüman için, hukukun üstünlüğü anlamına geldiği için bu denli popülerse, aynı işlevi günümüzde de sürdürmesi mümkün müdür? Burada dikkatli olmak ve şüphe etmek için yeterince sebep var. Sorun şu ki, geleneksel İslami anayasa, yasaya karşı sorumlu bir hükümdar ve yasayı yorumlayıp idare eden ulema sınıfı arasındaki güç dengesine dayanıyordu. Günümüz İslam devletlerinin hükümetleri ise bu özelliklerden yoksundur. Devlet başkanları, kendilerini kanunun üzerinde görürler, kendilerini onunla bağlı hissetmezler. Üstelik bir zamanlar etkisi çok güçlü olan ulema da eski konumlarını çoktan yitirmişlerdir. Ancak aile yasası mahkemelerinde hakim görevinde kısıtlı bir etkileri vardır.

Ulemanın gücünü sürdürdüğü iki istisna var, fakat bu iki durumda da geleneksel rolden bir sapma gözleniyor: İlki İran. Kendisi de bir din alimi olan Ayetullah Humeyni, ülke yönetiminde de söz sahibi olduğunu düşündü ve 1979 devrimi sonrası ruhani lider oldu. Böyle bir düzenleme İslam dünya tarihinde tektir. Bu düzenlemede ulemanın dengeleyici bir gücü yoktur ve bu yüzden, otoritesi üzerinde kontrol bulunmayan herhangi bir seküler yöneticinin yönettiği bir devlet kadar adaletsizdir. Diğer örnek ise Suudi Arabistandır. Burada alimler bir derece gücü elinde tutmaktadır. Yalnız bunun olumsuz sonucu şudur ki reform için uğraşan her hükümet girişimi bu şekilde sekteye uğramaktadır. Ulema; devletin vatandaşlarına karşı sorumlu olduğunu hatırlatacak hiçbir şey yapmamaktadır. Petrol zengini ülke, varlığını sürdürmek için vatandaşlarından vergi almaya ihtiyaç duymadığı için, onların isteklerine karşılık vermek için de pek bir sebep duymamaktadır.

Ulemanın, kanunun koruyucuları olan kutsal işlevlerini yitirmeleri oldukça karışık bir hikayedir. Bir deyim içinde özetlemek gerekirse “kısmen yapılan reformlar, bazen hiç reform yapılmamasından daha kötüdür” denebilir. 19’uncu yüzyılın başında, Osmanlı imparatorluğu askeri yenilgilere iç reform hareketiyle karşılık verdi. En önemli reform Şeriatı sistemli bir şekilde sormak girişimiydi. Bu Batılılaşma prosesi, İslami yasa geleneğine yabancıydı. Şeriatı, bir doktrinler ve prensipler gövdesi olmaktan, ulemanın ilmine bağımlı olmaktan kurtarıp, yazılı metinden bakılabilen kurallar bütünü şekline dönüştürmenin yolunu bulma çabasıydı.

Kanun yazılı metin haline getirildiğinden ulema otorite kaynağı olmaktan çıkacaktı. Kuralların yazılı metin haline getirilmesi, ulemadan söz sahibi olma hakkını alıp bu gücü devlete devredecekti. Ulemayı teskin etmek için, hükümet Şeriat mahkemelerinin işlevini sürdürmesine izin verdi ama aile yasası konularında hareketlerini kısıtladı. Bu strateji İngiliz sömürge yaklaşımındaki, dini mahkemelerin kişisel konularla ilgili kararlar alınmasına izin verilmesi ile paralellik arz ediyordu. Günümüzde, Kenya ve Pakistan gibi ülkelerde, şeriat mahkemeleri tarihi misyonuna paralel olarak hala aile yasasına bakmaktadır.

Kodifikasyon, ulema sınıfının ölüm fermanı demekti, ama tek başına güç dengesini ortadan kaldırmaya yetmedi. 1876’da yürürlüğe giren Osmanlı anayasası, biri seçilmiş, diğeri ise sultan tarafından atanmış olarak iki yasa yapıcı gövdeden oluşan bir yasama kurulu oluşturdu. Bu, Müslüman dünyadaki ilk demokratik kurumdu; kendi başına kurulmuş olsaydı, insanların nihai yasal otorite kaynağını temsil ettiği bir nosyon ile popülerleşebilirdi. Böylece yasama kurulu, hükümdara karşı kurumsal bir denge unsuru olarak ulema sınıfının yerini doldurabilirdi.

Ama böyle olmadı. Yasanın yürürlüğe girmesinden bir yıl geçmemişti ki, Sultan 2.Abdulhamid yürürlüğü durdurdu – ve önlem olarak, anayasayı bir sonraki yıl askıya aldı. Ama ulemaya eski pozisyonlarını da geri vermedi. Yani ortada ne ulema, ne de onun yerine ikame edilebilecek bir yasama kurulu kalmıştı. Sultan kendini mutlağa yakın bir yetki pozisyonunda bulmuştu. Bu düzenleme, Osmanlı imparatorluğu çöktükten sonra Müslüman dünyada hükümet yönetim şekli halini aldı. Yasa, hükümdar üzerinde değil, onun bir oyuncuğu konumunda kaldı. Bunun sonucu da, pek tabii diktatörlük ve diğer otoriter yönetimler oldu- ta ki hükümetler, Şeriat’ı geri getirmek isteyen İslamcılarla karşı karşıya gelinceye kadar.

Demokratik Şeriat mı?

Günümüz İslamcılarının ulemayı, devlete karşı denge konumuna getirmek konusunda bir istek duydukları söylenemez. İslamcı hareket, aynı diğer modern ideolojiler gibi, mevcut devleti eline geçirip toplumu modern devletin yöntemleriyle dönüştürmeyi istiyor. Şeriat'ı getirmekteki vizyonu, bu sebeple modern yönetimin iki ortak özelliğiyle uyuyor: Yasama kurulu ve anayasa ile.

Ana Sünni İslamcı pozisyon, örneğin Mısır'daki Müslüman Kardeşler seçilmiş platformu veya Fas'taki Adalet ve Kalkınma partisi, seçilmiş yasama kurulunun İslami yasanın ruhuna uygun olarak kanunları oluşturup geçirmesini savunuyor. İslami yasanın açık yönlendirme sağlamadığı durumlarda demokratik olarak seçilmiş yasama kurulunun kendi takdir yetkisini kullanarak İslami değerlere uygun kanunlar çıkarması bekleniyor.

Bunun sonucu, İslami yasanın altındaki teorik yapıdaki büyük değişimdir: Şeriat, seçilmiş yasama kuruluna verilen önemle demokratikleşmiştir. Irak Anayasası Şeriat'ın, "yasanın kaynağı" olduğunu söyler, örneğin, ama prensipte onun ruhunu yansıtan yasaları geçiren Ulusal Meclistir.

İslamcılar, meclisin yanılması durumunda, İslami yasa ve değerlere uygunluğu hukuki gözden geçirme ile garanti altına almak gerektiğini savunurlar. Bunu "tutarsızlık cümlesi" olarak adlandırıyorlar. Yargı, İslam'a aykırı yasaları yürürlükten kaldırabilmektedir. İslam ve demokrasiyi uyuşturmaya çalışan birçok konu, son dönemlerde hazırlanan anayasalarda yerini almıştır. Örneğin 2004 Afgan Anayasası ve 2005 Irak anayasasında olduğu gibi. (Iraklı kanun yapıcılara benim de acizane tavsiyelerim olmuştu.) İslami hukuki inceleme, devletin en yüksek hukuki organını İslami yasaya uygunluğun garantörlüğü konumuna getirmiştir. Yüksek mahkeme böylece bu gücü İslami yasanın muhafazakar vizyonunu bastırmak için kullanabilir, Afganistan'da veya daha ılımlı versiyonu Pakistan'da olduğu gibi.

İslami hukuki inceleme, mahkemeyi bir zamanlar ulemanın içinde bulunduğu konuma benzer bir pozisyona getiriyor. Ulema gibi, inceleme mahkemesinin hakimleri de, kendi incelemelerini İslami yasanın yorumu olarak sunuyorlar. Ama tabii ki İslami hukuki inceleme ile uğraşan hakimler din alimi değiller, ya normal hakimler (Irak'ta olduğu gibi) veya hakimler ile ulemanın karşımı (Afganistan'da olduğu gibi). Geleneksel düzenlemeye aykırı olarak, hakimlerin otoritesi doğrudan Şeriat'tan gelmiyor ama onlara hukuki inceleme gücü veren yazılı bir anayasadan geliyor.

Şeriat'ın modern dünyada yeniden vücut bulması, hukuğun üstünlüğünün öne alınması açısından nostaljik ama bu sonucu elde etmek için kullanılan metdolar açısından, ayrıca ileri görüşlü.

İslamcılar genellikle kabul etmediği ise, bu kurumların kendi başlarına hukukun üstünlüğünü sağlayamaz olmaları. Yürütücü otorite de yasal ve anayasal hükümlere uyum konusunda bağlılık geliştirmeli. Bunu sağlamak ise Şeriat'e atfedilecek sıcak duygusal bir bağla olacak iş değil; elle tutulabilir gerçek dünya dürtülerine dayanmalı.

Yürütücü otoritenin, kendi gücünü nasıl olup da hukukun üstünlüğüne teslim ettiği konusu bir sırdır. Devrim, on yıllardır İslam devletlerinde kötü bir geçmişe sahip. İran'da şahlığın ortadan kalkmasıyla sonuçlanan devrim, daha otoriter bir üst-ağır anayasal yapı oluşturdu. Irak'ta da ortaya çıkan benzer devrimci rüyalar – liberal seküler devlet, İslami demokrasi hayalleri de- şimdilik meyve vermekten çok uzak görünüyor.

Yavaş değişim bu yüzden giderek kötü seçenekler içinde en iyisi olarak ortaya çıkıyor. Bu yüzden günümüz politik İslamcılarının birçoğu – Fas'ta, Ürdün'de, Mısır ve hatta Irak'ta – yavaş değişimden yanalar. Bunların amacı, mevcut politik kurumları İslami değerler ve bazı İslami yasalarla besleyip adapte etmekten ibaret. Tabi ki, bu çeşit partiler genelde ABD'ye düşman, en azından işlerine burnumuzu soktuğumuz yerlerde. (Irak açık bir istisna – oradaki birçok Şii İslamcı yakın müttefikimiz.) Ama bu ayrı bir konu, hukukun üstünlüğünü savunmak için bir güç olup olamayacakları ise ayrı. İslamcı partilerin seçim başarılarında, hükümetlere Kur'an yasasına uymaları konusunda baskı oluşturmaları rol oynuyor olabilir. Bu durum, hukuk adamlarının kendilerini, devletin değil, yasanın koruyucusu konumunda görmeleri ile sonuçlanabilir.

Bu çeşit bir şey Türkiye'de gerçekleşiyor olabilir. İslam dünyasındaki benzerlerinden çok daha liberal olan bu İslamcılar, Şeriat'ın getirilmesini de savunmuyorlar (bu pozisyon onları, askeriye tarafından kapatılma durumuna getirdi). Ana odakları hukukun üstünlüğünün sağlanması ve baskın devlet-merkezli sekülerizme karşı temel hakların genişletilmesi. Mahkemeler, bu vizyona ayak uydurmak konusunda kendilerini giderek daha çok zorunlu hissediyor.

Şeriat bu hukuki rolü tekrar düşünmek için gerekli kaynakları sağlayabilir mi? Özünde, Şeriat, kanunun her insana, büyük veya küçük, yöneten veya yönetilen, eşit olarak uygulanılmasını amaçlar. Kimse onun üzerinde değildir, ve herkes her durumda onunla bağımlıdır. Fakat Şeriat'ın tarihi gösteriyor ki hukukun üstünlüğü ideali boşluk içinde gerçekleştirilemez. Bunu gerçekleştirmek için

devlet, etkili kurumlara ihtiyaç duyar. Bunların da sistem içindeki aktörler tarafından tanınması ile desteklenmesi gerekir.

İslamcıların, hukukun üstünlüğünü sağlamak konusundaki bu gayretlerinin başarı ihtimali bu yüzden yüksek değil. Yönetici egemenliğini dengeleyecek kapasitede yeni kurumlar oluşturmaktan daha zor bir şey yok çünkü. İran'da, İslamcılar inanırılıklarını yitirdiler, ve benzer bir şey Irak'ta da gerçekleşiyor. Tüm riskleri ve tehlikeleriyle, İslamcıların geleneksel hukukun üstünlüğü düşüncesini yenileme amaçları, modern kurumlarla aynı seviyeye gelmeleri çabaları ise yürekli ve saygın çabalar – ve Müslüman dünyanın çoğu için adil ve hukuka saygılı devletler oluşturmak için bir yol teşkil edebilir.

‘Yapabildiğimiz kadar keşfedelim’: Nobel ödülünü kazanan Charles Townes ile evrim, akıllı tasarım ve hayatın anlamı üzerine

[Bonnie Azab Powell](#), NewsCenter

BERKELEY – Din ve bilim, inanç ve empirik deney: bu terimler en az Baptist bir rahip ve Berkeley fizikçisi kadar az ortak noktaya sahip görünüyor. Nobel fizik ödülünü alan ve UC Berkeley Lisans-üstü eğitim kurumu profesörü Charles Hard Townes’a göre ,ise bunlar, benzer amaçlar için ortak noktaya yönelmiş terimler: bilim, kanunları ve evrenin düzenini anlamaya çalışırken; din, evrenin amacını ve anlamını, ve insanoğlunun her ikisinin içindeki yerini çözmeye çalışıyor.

Bu alanların kesiştiği sınır, Townes’un 89 yıllık hayatının büyük bölümünde keşfe çıktığı ve Mart ayında, araştırmalarının ödüllendirildiği 2005 “Templeton Ruhsal Gerçeklerle İlgili Araştırma ve Keşif Yolunda İlerleme” ödülüdür. 1,5 milyon dolar değerindeki Templeton ödülü, hayatını, dünyanın Tanrı’yı ve ruhsal gerçeklikleri anlamasını derinleştirmeye adanmış kişilerin fikirlerine ve/ya kurumlara destek olmak için veriliyor.

Townes, din ve bilim arasındaki paralelliği ilk defa 1996’da IBM’in Think dergisinde yazdı. Bu yazı, kuantum elektronığı konusundaki sarsıcı çalışması sonucu Fizik Nobel ödülünü paylaştıktan iki yıl sonraydı. 1953’te, bir parkta otururken Townes’un “vahiy” diye adlandırdığı şey gerçekleşti, mikrodalgaların şiddetini büyüterek güçlü ışın üretmek demek olan maser’i keşfetti (Emisyon ile

Uyarılan Mikrodalga Amplifikasyonu'nun kısaltılmışı). Bunu araştırırken, aynı amplifikasyonu görünen ışıkta da başardı ve bu da "lazer"le sonuçlandı (bu ismi de kendisi buldu).

Araştırma alanı mikrodalga fiziğinden astrofiziğe kaysa da, Townes "Bilim, değerler ve ötesi" (Bilim ve Din Sentezi dergisi (1987)), "Bilim ve bize sunabilecekleri" (Teolojik Eğitim Dergisi (1988)) ve "Neden buradayız: Nereye gidiyoruz?" (Uluslar arası Fizik Topluluğu, Fizik Üzerine Makaleler (1997)) gibi konuları irdelemeye devam etti.

Townes ile bir sabah oturup, bu ve benzeri ciddi soruların hayatını nasıl şekillendirdiğini, ve kamusal eğitimle ilgili günümüz tartışmalarını konuştuk.

Soru. Bilim ve din ortak bir amacı paylaşıyorsa, neden tarih boyunca her ikisinin takipçileri kavga etmeye meyilli olmuştur?

Bilim ve din'in uzun bir etkileşimi vardır: bir kısmı olumludur ama bir kısmı öyle değildir. Batı bilimi geliştiğinde, Newton mekaniği bilim adamlarını –determinizm denilen- her şeyin önceden bilinebileceği fikrine yöneltmiştir, ki bu da Tanrı'ya bir alan bırakmamıştır. Dindar insanlar bunu kabul etmek istememişlerdir. Ve sonra Darwin gelmiş... onun söylediklerini de kabul etmek istememişlerdir, çünkü bu fikir, yaratıcı düşüncesini ortadan kaldırıyor gibi görünmüştür. Yani bir süre bilim ve din arasında gerçek bir çatışma yaşanmıştır.

Fakat bilim giderek daha derinlere indi, ve böyle yaparken, özellikle fizik ve astronomi gibi temel bilimlerde, ufumuz genişlemeye başladı. Anladık ki dünya deterministik değil: kuantum mekaniği, olayların önceden tamamen belirlenemeyeceğini gösterdikten sonra fiziği değiştirdi. Bu, tabii ki Tanrı'nın nerede devreye girdiğini bulduk anlamına gelmiyor, fakat artık biliyoruz ki olaylar düşündüğümüz gibi önceden belirlenemiyor ve anlamadığımız şeyler var. Örneğin, evrendeki maddenin %95'inin ne olduğunu bilmiyoruz: onu göremiyoruz – açıkçası ne atom, ne de molekül. Onun orada olduğunu ispatlayabileceğimizi düşünüyoruz, yerçekimi üzerine etkisini görüyoruz, fakat ne olduğunu ve nerede olduğunu bilmiyoruz, evrende genişçe ve bolca yayıldığından başka. Ve bu oldukça tuhaf.

Yani bilim sırlarla karşılaştıkça, sınırlarını tanımaya ve bir şekilde daha açık olmaya başladı. Hala dini şiddetle kenara iten bilim adamları var. Fakat bence insanlar giderek anlama çerçevemizin sınırlarını tanıma konusunda daha açık-zihinli olmaya başladılar.

Diyorsunuz ki “Yaşamımız ve evrenin amacı ve anlamından daha önemli bir soru olmadığına inanıyorum.” Bu soruya nasıl bir cevap verirdiniz?

Gençken bile, size genellikle başarmanız gereken amacınız, nasıl yaşayacağınız öğretilir. Fakat bu, hayatınızda ne istediğinizle ilgili sınırlı bir bakıştır. Daha geniş olanı ise, “İnsanlar genel anlamda neyin nesidir ve bu evren nedir?” sorusudur. İçinde olduğumuz bu güzel dünya nedir, ve “Neden bu şekilde ortaya çıkmıştır? İrade nedir ve neden ona sahibiz? Varlık nedir? Bilinç nedir?” sorularını anlamaya çalışırken kapı açar. Birisi bu geniş soruları düşünürken, evrenin ve yaşamlarımızın amacı, gayesi ve anlamı nedir sorularını giderek daha fazla sormaya başlar.

Bunlar, elbette cevaplanacak kolay sorular değildir ama önemlidir ve din bundan ibarettir. İddia ediyorum ki bilim de bununla ilgilidir, çünkü bilim de evrenin nasıl oluştuğunu ve nasılını, niçinini, insan yaşamını anlamaya çalışır. Birisi evrenin yapısını anlarsa, belki insanın amacı biraz daha belirginleşir. Bence bu soruya en iyi cevap, bir şekilde, insanların Tanrı benzerliğinde yaratılmış olmasıdır. Özgür irademiz var. Özgürüz, yapabiliyoruz, yaratabiliyoruz ve bu muhteşem. Ve daha çok öğrendikçe neden sorusunu cevaplamak konusunda daha fazla ilerliyoruz. Nasıl bir yaşam oluşturacağız? Evren, bu konuda açık. Evrenin amacı, bence, bu gelişmeyi görmek ve insanların onlar için ve tüm dünya için yararlı olacak şeyleri yapmasını sağlamaktır.

Dini inancınızı nasıl kategorize ediyorsunuz?

Protestanım, ilerici olanlarından diyeyim. Bu farklı insanlar için farklı anlamlar taşıyor. Ama oldukça açık fikirliyim ve yeni fikirleri değerlendirmek ve yeni şeylere bakmak konusunda istekliyim. Bunun benim için ayrı derin bir anlamı da var: Tanrının varlığını hissediyorum. Kendi yaşantımda, sürekli benimle birlikte olduğunu duyumsuyorum.

Maser konusundaki ilhamınızı vahiy anı olarak tanımlıyorsunuz, bu ilhama göre daha ruhsal bir deneyim. Tanrı'nın insanoğluna aktif bir ilgisinin olduğuna inanıyor musunuz?

[maser] yeni bir fikirdi, elektromanyetik dalga üretmek için ne yapılabileceğine dair ani bir görüntüydü, yani dinde vahiy olarak tarif ettiğimiz şeye bir şekilde paraleldi. Maser ve laser'in ilhamı Tanrı'nın bana bir ikramıydı. Asıl soru, insana yeni fikirlerin nasıl geldiği olmalı. Nereye kadar Tanrı bize yardım ediyor? Bana sürekli yardımcı olduğunu söyleyebilirim. Bence hepimize yardım ediyor- evrenimizin bir yönü var ve belirlenmiş ve belirleniyor. Nasıl? Bunları bilmiyoruz. Hem bilimde, hem de dinde en iyi kararı vermemiz için birçok soru var. Fakat bence ruhani deneyim benim ve diğer insanlar üzerinde sürekli etkiye sahip.

Bu durum, yaratılışçılığın en son çerçevesi olan ve evrenin kompleksliğini, yöneten bir güç tarafından yaratılmış olmasına bağlayan "akıllı tasarım" hareketiyle görüşlerinizin örtüştüğü anlamına mı geliyor?

Yaratılışa , evrendeki ve hayatlarımızdaki sürekli etkiye, Tanrı'nın sürekli tesirine inanıyorum. Fakat İncil'in bir haftalık zamanda yaratılış tanımını sadece bir analogi olarak görüyorum. Yahudiler o zaman, evrenin yaşam süresi ve kaç yaşında olduğu konusunda çok şey biliyor olamaz. Bu yüzden yapabildikleri kadar görselleştiriyorlardı ve bunu en iyi şekilde de yaptıklarını düşünüyorum, ama bu sadece bir analogidir.

Pensilvanya ve Kansas'ta meclisin karar verdiği gibi akıllı tasarım, okullarda Darwinyen evrimle birlikte okutulmalı mıdır?

Böyle bir tartışmanın ortaya çıkmış olması çok üzücü. İnsanlar akıllı tasarım terimini yanlış olarak, evrimin, değişimin olmadığı tek bir yaratılış eylemi olarak kullanıyorlar. Bu benim görüşüme göre tamamen mantıksız. Akıllı tasarım, bilimsel bakış açısıyla, oldukça gerçek görünüyor. Bu çok özel bir evren: bu şekilde ortaya çıkmış olması olağanüstü. Fizik kuralları olduğu gibi olmasaydı, hiçbir şekilde burada olamazdık. Güneş burada olamazdı, çekim yasası, nükleer yasalar ve manyetik teori, kuantum mekaniği, ve diğerleri burada olmamız için olması gereken şekliyle.

‘Bilim insanı için inanç, başlamak için bile gereklidir, derin inanç ise zorlu işlerini başarmak için gereklidir. Neden? Çünkü evrende düzen bulunduğuna güven duymalıdır ve insan akli- aslında kendi akli- bu düzeni anlamak için iyi bir şansa sahiptir. ‘

-Charles Townes, “The Convergence of Science and Religion,” IBM’s Think magazine, Mart-Nisan 1966

Bazı bilim adamları diyor ki “inanılmayacak kadar çok sayıda evren var ve her biri biraz farklı. Bu, doğruyu oluşturmak için böyle oldu.” Bu bir varsayımdır, ve oldukça fantastik bir varsayımdır – gerçekten inanılmaz sayıda evren olduğunu ve her birinde farklı kanunlar olduğunu varsayar. Diğer olasılık bizim evrenimizin planlanmış olduğu ve bu yüzden böyle özel olduğudur. Tasarım, evrimi de mükemmel bir şekilde içine alabilir. Açıktır ki evrim vardır ve önemlidir. Evrim de vardır, akıllı tasarım da vardır ve her ikisi de tutarlıdır.

Birbirlerini ortadan kaldırmaz diyorsunuz. Tanrı evreni yaratmış, fizik , kimya ve biyoloji kanunlarının parametrelerini belirlemiş ve evrimsel prosesi harekete geçirmiş, Fakat bu Hristiyan fundamentalistlerinin Kansas’ta öğretilmesini savundukları şey değil.

Akıllı tasarım adına evrimi dışlayan insanlar sanırım diyorlar ki, “Her şey bir seferde oldu ve artık hiçbir şey değişemez.” Fakat evrenin değişime ve planlamaya izin vermemesi için hiçbir sebep yok. Anti-evrimci insanlar karşısında olmak için çok çalışıyorlar. Bence tüm argümanları aptalca. Belki bu kelime toplum içinde kullanmak için kötü, fakat argümanın bu şekilde sunulması utanç verici, çünkü insanları yanlış yönlendiriyor.

Bu dinin, bilimin sınırlarını kontrol edip sınırlamaya çalıştığı noktada ortaya çıkıyor anlaşılan. Bunu kök hücre ve klonlama araştırmalarında görüyoruz. Kültürün dini prensipleri dayatması dolayısıyla sınırların dışında bilimsel araştırma alanları olmalı mıdır?

Buna benim cevabım, yapabildiğimiz kadar keşfetmeye çalışmalıyız şeklindedir. Her şey hakkında düşünmeliyiz, her şeyi keşfetmeye çalışmalıyız, ve sorgulamalıyız. Bu, bizleri böyle büyük ve bu denli şeyler başaran canlılar haline getiren tabiattaki karakterimizdir. Tabi ki eğer insanları öldüren bilimsel deneyler yapıyorsak bu problemlidir – bilimsel deneydir elbette ama ahlaki açıdan problemlidir.

Belirli bilimsel deneylerde ahlaki konular bulunmaktadır. Fakat bu ahlaki konuların dışında, bence her şeyi anlamak ve sorgulamak için çok çalışmalıyız.

Bence problem olan bu ahlaki konuların kararlaştırılmasında. Bir “insan”ın, bir hücre yığınınından farkına kimin karar vereceği?

Bu çok zor. İnsan nedir? Bilmiyoruz. Ben nerededir, bu vücut içinde neredeyim? Şurada başımın üstünde bir yerde mi? Kişilik nedir? Bilinç nedir? Bilmiyoruz. Aynı şey vücut öldüğünde de geçerli: bu kişi nerede? Hala orada mı? Bir yere mi gitti? Ne olduğunu bilmezseniz, sonra ne yaptığını söylemek de zorlaşır. Bununla ilgili açık-görüşlü olmalıyız. Yapabileceğimiz en iyi şey, bu soruları cevaplamak için yollar bulmaktır.

28 Temmuz’da 90 yaşınıza gireceksiniz. Uzun yaşamın sırrı nedir?

Öncelikle iyi şans, fakat asıl iyi zaman geçirmektir. Bazı insanlar çok çalıştığımı söylüyor: Cumartesi günleri de çalışıyorum, ve geceleri de hem masamda, hem de laboratuvarında çalışıyorum. Ama ben fizik ve bilimle iyi zaman geçiriyorum. Wilson dağında üç teleskobum var, geçen hafta bir iki gece oradaydım. Çok gezdim. Pazarları, eşim (64 yaşında) ve ben yürüyüş yaparız. Diyeceğim o ki sır, sevdiğim şeyleri yapmak ve aktif kalmakta.

Cihad Neden İşe Yaramıyor? (Mark LeVine,)

Gazze’de sıcak bir Eylül günüydü ve Hamas’a bağlı bir gazetenin ofisinde oturuyor, bir Hamas entelektüeliyle sohbet ediyordum. Beni Kudüs’ten getiren Fransız haber grubu, kamera ekipmanlarını toplarlarken fırsatını yakalayıp konuyu Gazze’deki son olanlardan çıkartıp, beni uzun süredir rahatsız eden daha temel bir konuya getirdim: *“Konuştuklarımız kayıt dışında kalacak, Filistinlilerin işgale direnmek için sivillere yönelik şiddetine ahlaki veya yasal hakları olup olmasını bir kenara bırakın. Gerçek şu ki, bu işe yaramıyor”* dedim.

“İsraili sivillere yönelik intihar bombaları ve diğer saldırılar, ancak işgali konu dışında tutmaya yarıyor ve bu şekilde medya şiddete odaklanırken, İsrail’e daha büyük yerleşimler oluşturmak için imkan tanınıyor...” Cevabı, açık sözlülüğüyle beni şaşırttığı gibi, ifade ettiği anlamıyla iyice kafamı karıştırdı:

“Şiddetin işe yaramadığını biliyoruz, fakat bunu nasıl bitireceğimizi bilmiyoruz,” dedi. El Aksa intifadasında iki yıldan fazla, El Fetih kontrolündeki Filistin Otoritesi, işgal edilen toprakların küçük bir bölümünde bile etkili bir yönetim sunmaktan aciz kaldı ve süregiden işgale direnemediği için Hamas, giderek Filistin politikasında en göze batan alternatif olarak belirginleşmeye başladı.

Hareketin ve Filistin liderlerinin karşı karşıya oldukları en temel sorunlar olan İsrail’in genişlemesini engellemek ve gerçek bağımsızlığı getirecek bir barış anlaşmasını sağlamak konusunda Hamas’ın, işe yaramadığını herkesin bildiği mevcut stratejiye devam etmek dışında en ufak bir fikri yoktu.

Hamas'taki yaratıcılığın eksik olması Filistin politikasını şekillendirmesini engelliyordu, bu yüzden popülerliği düşüktü, oyları yüzde yirminin altında seyrediyordu. Fakat, 2002'de, ortada görüşmeler yokken, tüm şehir bölgeleri, örneğin Nablus ve Cenin harap edildi; İsrail Batı Şeridi boyunca kaos çıkarmaya ve bu şekilde Filistin otoritesinin zayıflatmaya başladı. Hamas'ın gücü hızlı bir şekilde yükselişe geçti. El yapımı füzeleri cephaneliğine eklemenin yanında, Hamas fikir oluşturma zahmetinden de bu şekilde kurtulmuştu.

Politik başarısızlıklar tarihi

2002'ye kadar Hamas veya diğer Filistin hareketlerinin şiddet kullanmaktan başka çok fazla bir seçeneği yoktu. Osmanlı zamanında ilk Yahudi arsa alımlarına göz yumulmuş, hemen hiçbir lokal bağı bulunmayan arsa sahipleri köylülerin ektiği toprakları hatırı sayılır fiyatlara satmış, yöneticiler demokrasiyi ve işçiler için daha iyi koşulları reddetmişti. Filistin elitlerinin birçoğu İngiliz mandası bitiminden hemen önce ülkeden kaçmış, en önemli kuruluş safhasında Filistin toplumu ulusal kaygılarını dar politik, hizipçi, ekonomik ve kişisel çıkarlardan önde tutacak politik ve ekonomik liderlikten yoksun kalmıştı. Filistin'i 1917'de alan Britanya, mandalaştırarak Siyonist ulusal amaçları desteklerken; yerli Filistin halkının yurttaşlık ve dini haklarını "korumak" adına hiçbir şey yapmadı.

Bağımsız ve güçlü Filistin politik kurumlarının gelişimine izin vermek demek Yahudi ulusal yurdunun oluşturulmasına engel olmak demektir. Ve böylece, sömürge yönetimi, Filistin toplumunun daha muhafazakar ve yozlaşmış eğilimlerini sistemli bir şekilde teşvik edip, yetkin liderliğin ve demokratik seçimlerin engelleyicisi oldu.

Filistin'de 1948'de kaçınılmaz olan savaş patlak verdiğinde, Filistin toplumundaki sosyal, politik ve ekonomik zayıflıklar ; sözde yardım etmek için bölgeyi işgal eden Arap komşuların bağımsız Filistin'e karşı çıkmasıyla iki katına çıktı ve hiç mümkün görünmeyen Siyonist/İsrail zaferine bu şekilde zemin hazırladı. 1948'den sonra bağımsız Filistin'in gelişimi için bir imkan bırakılmamıştı, çünkü Gazze ve Batı Şeridi Mısır ve Ürdün hakimiyetindeydi, hatta FKÖ'nün 1964'te kuruluşundan sonra bile böyleydi.

İlk intifada

İsrail, 1967 işgalinden sonra elde ettiği İşgal Sınırlarının kontrolünü tehdit edecek FKÖ tabanının

oluşmasına engel olmayı başardı. Fakat bu, sofistike bir sivil toplum yapısı ve sosyal ağların gelişimini engelleyemedi. 1987'nin sonlarına doğru patlayan ilk intifadanın başarısına yol açan işte buydu.

İntifada başarısının arkasında, geniş sosyal tabanı ve şiddete dayanmayan protestolar, örneğin ticaret ve vergi grevleri ; yolları kapatmak gibi eylemler vardı. Fakat gençlerin güçlü İsrail 'Goliath' ordusuna sembolik taş fırlatma eylemlerine karşın, İsrail'in askeri gücü ve ayırım gözetmeyen güç kullanması sonucu, onbinlerce Filistinli tutuklandı. Bütün bunlar Filistin toplumunu çok yıprattı, 1991'de Körfez savaşı çıkıncaya kadar intifadanın gücü büyük ölçüde zayıflamıştı. Ne FKÖ'nün 1988'de terörizmi reddetmesi, ne de o yılın başında Hamas'ın ortaya çıkması bu dinamiği değiştirmeyecekti. İsrail, İşgal Sınırları içinde kontrolünü sağlamak için Filistin aktivizmi tehditini ortadan kaldırmıştı.

Sivil toplumu önemsememek

Oslo'da , Körfez savaşı arifesinde Madrid barış görüşmelerine liderlik eden Filistin sivil toplumu ve lokal müzakerecileri baypas edildi. Oslo anlaşması arifesinde kurulan Filistin Otoritesi büyük ölçüde Tunus'taki FKÖ yetkilileri tarafından yönetildi, bunların Filistin'le bir ilgileri yoktu.

Gerçek niyetlerin ne olduğu belli değil ama anlaşma sonucu talep edilen İsrail'in geri çekilmesini sağlamak değil, yeni kurulan politik gücün sağlamlaştırılması, İsrail sponsorluğundaki monopolilerde refah ve himaye, geniş-ölçekli uluslararası yardım ve diğer birçok rüşvet formu haline dönüştü.

İsrail'in Oslo Filistin eliti üzerindeki hakimiyeti; Filistin Otoritesinin, İşgal Edilen Sınırlarda İsrail'in polis gücü gibi kullanılmasına fayda sağladı- kontrole ve gerektiğinde süregiden işgale yönelik direnişi bastırmaya...

Filistin yasama kurulu ve yargısı, sınırlarda yaşayan vatandaşlar için son derece önemliydi, özellikle marjinalize edildiler.

Şiddete dayanmak

Tamamen proses dışında bulunan birkaç gruptan biri olan Hamas, bağımsızlık için alternatif strateji önermek üzere konumlandı. Filistin otoritesinin kurulduğu 1994'te, Hamas, odağını FKÖ'nün bir nesil önce karakterize ettiği şiddet kullanımına çevirdi. Bu strateji, İsrail'in sınırları üzerindeki kontrol matrisini güçlendirmekten başka bir işe yaramadı. (yakın zamanda büyük bölümü Batı Şeridinin içinde yapılan Ayırma Duvarının yapılmasına da zemin sağladı).

Roketler veya intihar bombalarıyla ortaya çıkan ahlaki ve legal sorunlar bir yana Hamas ve diğer militan grupların anlamakta zorlandığı şudur ki; terörizm, demografik, askeri ve politik olarak güçlü olmadıkça, işgalciyi defetmek için başarılı bir yöntem değildir. Bu durum Cezayir’de, Vietnam’da ve hatta Lübnan’da geçerliydi ama Filistin’de hiçbir zaman geçerli olmadı. El Aksa intifadasının patlamasıyla, Hamas’ın şiddete bağlılığı – hem retoriğinde, hem de eylemlerinde- Filistin direnişinin diğer formlarını gölgeledi, İsrail’e sınırlarında daha büyük şiddet uygulamak için gerekli bahaneyi sağladı.

Kaos ve anarşi

Bu dinamik, intafawda terimini türeten bir kaosa yol açtı (fawda Arapça’da kaos veya anarşi anlamına gelir) ve el Aksa intifadası sırasındaki yaşamla karakterize edilen kaos ve anarşiyi tanımlamak için kullanılıyordu. Hem Hamas, hem de Fetih, kaçırılmalara, işkence ve cinayetlere başladı ve bu da Filistin sivil toplumunun işgale karşı pratik bir direniş stratejisi oluşturması yolunu tıkadı.

Hamas’ın ana direniş taktiği olarak şiddete dayanması, İsrail’in 2006 seçimlerinde Filistin’i coğrafi ve politik olarak ikiye bölmesi başarısına fırsat hazırladı. Batı Şeridinde, sınırsal çatışmalar ve yerleşimler devam ederken, İsrail, işbirliğine daha yakın duran Fetih’i destekledi. Hamas ise, Gazze hapisanesine gönderildi. 2007’nin başında, durum o kadar kötüydü ki Gazzeliler İsrail helikopter ateşi altındayken, bir yandan da, Hamas ve Fetih arasında sokak savaşları oluyordu. Hamas ve Fetih sivil savaşa doğru gittikçe, Hamas İsrail’e istediği kozu vermiş oluyordu. İsrail, Hamas’ı hep FKÖ’ye karşı, Filistin ulusal hareketini politik ve sınırsal olarak zayıflatacak ve böylecek bir alternatif olarak görmüştü ve sonunda öyle de oldu.

Sivil toplumun durdurulması

2008 başında, İsrail’in kuşatması işleri o kadar umutsuz bir hale gelmişti ki artık Gazzeliler, yiyecek, ilaç ve diğer ihtiyaçlarını sağlayabilmek için Gazze ve Mısır arasındaki duvardan komşu şehirlere kaçarak orada birkaç gün kalmak zorunda kalıyorlardı. Bir grup STK, vatandaşların katılımıyla, güney sınırında, Erez’de sembolik anlamı olan bir yürüyüş düzenledi, ama bir dizi silahlı Hamas polisi 5000 yürüyüşçüyü geçişin yarım mil güneyinde durdurdu.

Bölgedeki mücadelenin yönünü değiştirmek imkanını aramak yerine- ki uluslar arası yasalarla desteklenen kitlesel sivil başkaldırı niteliğindeydi ve İsrail’in yere sağlam basmasını engelleyebilirdi-

Hamas, yürüyüşü durdurarak İsrail isteklerine hizmet etmeyi tercih etti. Aynı gün, Hamas Sderot'a roket saldırısında bulundu, küçük bir İsrail'li kızı yaraladı, ve bu şiddet döngüsü devam ederek Aralık-Ocak savaşıyla neticelendi.

Cihad ama nasıl bir cihad?

Hamas kurucusu diyor ki "Filistin Sorununa Cihad dışında bir çözüm yoktur " (13.kısım). Belki. Ama nasıl bir cihad? Eğer "cihad bir yol"sa (8.kısım), onun üzerinde gidebilecek tek araç şiddet midir? Martin Luther King de kutsal bir savaş yaptı, ondan önce Gandi'nin yaptığı gibi, ve daha sonra Psikopoz Tutu'nun yaptığı gibi. Filistinliler de birden fazla çeşit cihad açmışlardı. Aslında, son on yılın çoğu – aslına bakılırsa, 42 yıllık işgal boyunca – günlük hayatında işgale sayısız engeller bulmaya çalışarak, Filistinliler çok önemli şiddet dışı bir direniş oluşturdular.

Filistinlilerin işgal sınırlarında gerçekleştirdiği binlerce şiddet dışı protestonun bir çoğu medyada yer almazken, hemen hepsi İsrail tarafından, şiddetle bastırıldı. Başarılı şiddet dışı hareketler, örneğin ABD'de, Hindistan'da veya Güney Afrika'nın birçok kesiminde, başarılı oldu çünkü, Gandi'nin deyimiyle, onlar "yanlış yapanı dönüştür, zora başvurma" ilkesini takip ettiler.

Gandi'nin açıkladığı gibi, şiddet dışılığın amacı karşısındakinin işbirliğini sağlayarak çatışmaya son vermeyi başarmaktır, kullanmak demek birinin rağmına adaleti azaltmak değil, yansıtmaktır. Aynı zamanda, Gandhi anladı ki işgalcinin dönüşmesi toplumdaki baskıcı sosyal ve ekonomik ilişkileri dönüştürmeden başarılmaz.

Sosyal Refah hizmetleri ile hemhal olan, popülerliğini ahlaki çürüme karşıtlığı ve sosyal adalet retoriğine borçlu olan sosyo-dini bir hareket olarak Hamas, bu yolu izlemek üzere çok iyi pozisyonlanmıştı. Fakat, ilk intifadanın deneyimlerinden ve diğer ülkelerdeki başarılı aktivizm örneklerinden ders çıkarmak yerine, geriye baktı, gerçek özgürlük ve gelişme konusunda sicili pek parlak olmayan devrimsel şiddete yöneldi.

İsrail'in denormalizasyonu

Güney Afrika'lı bilgin David Theo Goldberg'e göre, kendi ülkesinde ayrımcılığın ortadan kaldırılması, İsrail işgalinin denormalize edilmesinin önemi konusunda iyi işaretler veriyor. Amaç, dünyaya İsrail

eylemlerinin normal olmadığını, ve kendini koruma veya güvenlik ile meşrulaştırılmayacağını göstermek olmalı. Halbuki bunu yapmak yerine, Filistin terörizm yanlıları, önce FKÖ ve daha sonra Hamas ve diğer gruplar, işgali normalize etmeye yardımcı oldular, İsrail hükümetinin her zaman yerleşimlerle ilgili işgallerini, güvenliği için meşru olduğunu savunduğu bir hale getirdiler.

Retorik konuları da...

Geçmiş yıllarda bazı Hamas liderleri gururlu bir şekilde “Filistinlilerin endüstrisinin ölüm” olduğunu ve yaşlı insan ve çocuklardan oluşan “insan kalkan”ları oluşturmaktan, veya Yahudi çocuklarının bulunduğu yerde öldürüleceğinden bahsediyorlardı (Hamas sözcüsü Mahmud Zahar’ın 5 Ocak’ta televizyondaki konuşmasından), hareket Gazze kuşatmasının şiddetlenmesine yardımcı oldu, kuşatmayı normalize etti ve Müslüman irrasyonelitesi ve vahşiliğini stereotipleştirdi.

Ayrıca, bu tip ifadeler medya ve halkta İsrail liderleri tarafından sarfedilen benzer ırkçı ve bağnaz sözleri en azından umursamama ama çoğu zaman onaylamayı da kolaylaştırdı. İsrail ve Hamas arasında 2008 Haziranında yapılan ateşkes bozulduğunda, Kassam roketlerinin tekrar fırlatılması – her ne kadar İsrail provakasyonlarına karşılık olsa da – İsrail’in kitlesel karşılığını, hem kendi vatandaşlarının, hem de Amerikalıların büyük çoğunluğunun gözünde normalleştirdi.

Öyle ya, hangi ülke kendi sınırları içine kendi çocuklarını kalkan olarak kullanan ve aynı zamanda dünyanın gözü önünde diğerlerinin çocuklarını öldüreceğini de söyleyen vahşilerce atılan binlerce roketle karşı kendisini askeri karşılık vermeye mecbur hissetmez ki?

Gazze’nin küllerinden bir fırsat mı?

Son birkaç haftada gerçekleşen büyük vahşetin içinde gerçeği ortaya çıkaran bir ışık, İsrail’in Gazze’de orantısız güç kullanımı ve ayırım gözetmeksizin vahşeti oldu. Daha önce işgalin anormalliğini anlayamayan milyonlarca insan bu şekilde anlamaya başladı. Bu ortaya çıkış, Hamas’a İsrail/Filistin’in geleceği ile ilgili tartışma koşullarını değiştirme şansını verdi.

Bu durum, Filistin toplumunun (ve isteksiz olmasına karşın İsrail toplumunun da) sınır üzerinde rekabete dayanan iki devletli hareket paradigmasından uzaklaşıp ortak bir gelecek belirlemesine yardımcı olacak bir şans olabilirdi. Böyle bir ilişki, ancak İsrail ve Filistinlilerin hükümet, sınır ve hatta

kimliklerini paylaşarak her iki toplumun birçok üyesinin yararına bir birlikteliğin başarılması fikrine dönüşmesi sayesinde başlayabilirdi. Bu noktada, İsrail solunun bu çeşit iki devletli bir programa sahip olduğunu not etmekte fayda var. Kendi adına, FKÖ 1969'da Manda Filistin üzerinde "seküler demokratik devlet" isteyerek buna çok yaklaşmıştı.

Fakat, bu fikir, Filistin milliyetçiliğinin gerçekleşmesi için merkezi strateji olarak terörün kullanıldığı bir ortamda filizlenme şansına hiçbir zaman sahip olmadı. İki devlet stratejisi Oslo barış prosesinde Temmuz 2000'de Camp David'de çöktüğünde, Filistinlilerin tartışma şartlarını değiştirme imkanları vardı. Özelde Hamas, İsrail'in son teklifine Yaser Arafat'ın verdiği "Hayır"a alternatif bir söylem sunabilirdi. Fakat bu gerçekleşmedi.

El Aksa intifadası

Bunun yerine, bu önemli zamanda Filistin toplumunda liderlik boşluğu oluştu ve tam bu zamanda Likud lideri Ariel Şaron'un barış prosesini bir kenara atarak Haram-el Şerif ziyareti gerçekleşti. Şaron'un hedefi Filistin'lilerin şiddetle karşılık vermesini sağlamak; dikkatleri İsrail'in aslında Filistinlilere Camp David'de hiçbir pratik anlaşma sunmadığı gerçeğinden kaçırmaktı.

Bu sembolik ama politik olarak hiçbir anlam verilemeyen ziyareti el Aksa intifadasının kıvılcımı oldu. Bazıları yeni intifadanın başlamasının Şaron'un ziyaretine karşı şiddete dayanan protestolar şeklinde olmasını eleştirdi. Başka seçenekler de vardı.

Cami imamları ona çay ismarlayabilirdi, medyanın önünde kibarca ama sıkı bir şekilde Oslo boyunca şiddetlenen işgal durumunda Yahudi ve Filistinlilerin nasıl barış içinde yaşamalarını beklediğini sorabilirdi. Sharon'un ne cevap vereceğini bilmek imkansız, ama, bu şüphesiz onun dengesini bozacak, ve herkesin barış prosesi sırasında işgal anormalliğini görmesini sağlayacak iyi bir şans olurdu.

Kendi paylarını oynamak

Bunun yerine, Filistinliler kendileri için belirlenen rolü oynadılar, ve şimdiye kadar süren sekiz yıllık intifada patlak verdi. İsrail Hamas'a çatışmanın koşullarını değiştirmek için 2007 Kasım'ında bir imkan daha sağladı. İsrail başbakanı Ehud Olmert, İsrailileri "Filistinliler için bağımsız bir devlet konusunda anlaşamazlarsa Apartheid dönemi gibi olma riski" konusunda uyardı

Bu uyarıyla Olmert, dünyaya Haaretz yorumcusu Bradley Burston'ın "kıyamet silahı" tabir ettiği şeyi ortaya koyuyordu- İsraili kumandanların "Filistinlilerin hiçbir zaman çıkarıp kullanmamasını dua ettikleri" silahı. Burston'ın bahsettiği gibi, Filistin, Olmert'in uyarılarından iki ay geçmeden Erez'de "kalkıp yürümeye" başladı, Hamas Filistinlilerin bu en güçlü silahını en güçlü etkisinin olacağı zaman kilitlemesini sağladı.

Kuralları değiştirmek

Bir yıl sonra, Gazze'nin çoğu moloza döndü, en az 1300 Gazzeli öldü, 13 İsrail'li yaşamını yitirdi. Toplumun ana hedeflerini gerçekleştirmek için strateji olarak şiddet kullanılmasının abesliği hiç bu kadar açığa çıkmamıştı, iki-devletli çözümün batması gibi... 15 yıl önceki barış prosesinin daha başındaki başarısızlığı gibi. İsrail'in bu trajediden sonra Filistinlilere, sınırları belirli bir Filistin devleti önermesi pek mümkün görünmüyor.

Yeni göreve başlayan Obama hükümeti bunun yapılması için zorlayabilir. Fakat, daha makul görünen o ki iki-devlet çözümü geçmişte olduğu gibi yakın gelecekte de aldatıcı olmaya devam edecek. Bu durumda filistinlilerin yüzleşmesi gereken seçenekler şunlar: İsrail'in kuralları ile oynamaya devam edip, bir sonraki nesilde de bağımsızlık hayallerinin yitip kaybolduğunu izlemek, veya kuralları değiştirip tarihi Filistin üzerinde İsrail'lilerin sahip olduğu aynı hakları talep etmek.

Olmert'in uyarısını dikkate alarak Filistinliler tarihi Filistin/Eretz Yisrael topraklarını her iki halkın yararına paylaşabilirler, birini diğerine rağmetmek yerine. Yol şüphesiz uzun ve acılı; ama sonunda savaşın sisleri dağıldığında Filistin veya İsrail için bağımsız, barış dolu bir geleceğe yol açan farklı bir yolun ortaya çıkacağını düşünmek çok güç.

Mark LeVine California Üniversitesi Orta Doğu tarihi profesörü, ve Heavy Metal İslam: Rock, Direniş ve İslam'ın Ruhu için mücadele ve yakında çıkacak İmkansız Barış: 1989'dan beri İsrail/Filistin kitabının yazarıdır.

Tanrıyı tekrar düşünmek (Karen Armstrong)

Karen Armstrong'un [Foreign Policy](#)'de 19.10.2009 tarihinde yayınlanan makalesi

"Tanrı Öldü."

Hayır. Friedrich Nietzsche 1882'de Tanrının öldüğünü söylerken, modern, bilimsel dünya insanların giderek dini inanç düşüncesinden uzaklaşacağını öngörmüştü. Sonra 1999'da "The Economist" dergisi o meşhur "Tanrı Öldü" kapağıyla çıktı.

Tartışma politize edilmiş dinin -fundamentalizmin-tüm büyük dinlerde 1970'lerden bu yana giderek tırmanmasına rağmen sürmekteydi. Tanınmayan bir ayetullah İran şahını devirmiş, İsrail'de Siyonizm su yüzüne çıkmış, ve ABD'de, Jerry Falwell'in Moral Majority organizasyonu "seküler hümanizm"e karşı düşmanlığını ilan etmişti.

Ama asıl 11 Eylül 2001'de Tanrı yaşadığını ve global tartışmalara bakıldığında gayet de iyi olduğunu kanıtladı. Bir taraftan Amerikaya saldıran cihadistler, diğer taraftan giderek daha da radikalleşen Orta Doğu, ve sekiz yıldır Beyaz Saray'da tekrar doğan Hristiyanlık düşünülüğünde, herhalde bu konuda hemfikir olmayan insan bulmak güç. Hatta The Economist'in editörü yakınlarda Tanrı Geri Döndü (God is Back) diye bir kitap çıkardı. Birçok insan hala Tanrının özel yaşamımızla ilgisini sorgulasa da, bugün global sahnede farklı bir tartışma konusu var: Tanrı dünyada iyiliğin gücü müdür?

Yeni ateistler, örneğin Richard Dawkins, Sam Harris, ve Christopher Hitchens dini inancı sadece geri kalmakla değil, kötülüklerin kaynağı olmakla da suçluyor; kendilerini de din'i insan bilincinden uzaklaştırma kampanyasının öncüsü olarak görüyorlar. Din, onlara göre, farklılık, kavga ve savaş sebebi, kadınları hapseden, çocukların beyinlerini yıkayan; doktrinleri ilkel, bilim dışı, irrasyonel olan bir basitlik ve aptallığın muhafazasından ibaret.

Bu yazarlar sadece din konusunda değil, politika konusunda da yanılıyor – çünkü insan doğasını bilmiyorlar. Homo sapiens aynı zamanda Homo religiosus'tur. İnsanlık başladığından beri, erkek ve kadınlar için din olgusu vardır. Bizler anlam-arayan yaratıklarız. Köpekler, bildiğimiz kadarıyla, diğer köpeklerin durumuyla ilgili endişeye kapılmazlar; ölümle ilgili bir kaygıları da yoktur ama insan olarak bizler yaşamımızda bir anlam yoksa çok kolay ümitsizliğe kapılabiliriz. Teolojik fikirler gelir ve gider, ama anlam arayışı sonsuza kadar sürecektir. Dolayısıyla Tanrı hiç bir yere gitmiyor. Ve din'e alay edecek, uzaklaştırılacak veya yok edilecek bir şey olarak baktığımızda, bunun en kötü sonuçlarını da arttırmış olma riskine giriyoruz. İstesek de, istemesek de, Tanrı burada bizimle duruyor, ve şimdi onunla dengeli, sevecen bir şekilde yaşamının yolunu bulma vakti.

“Tanrı ve Siyaset Karışmamalı.

Zorunda değil. Teoloji konusunda bilgisiz politikacılar uzun zamandır din'in adını lekelediler. Tanrı hakkında, O'nu, beğendiklerimizi ve beğenmediklerimizi onaylattığımız kendi imajımızda bir idole indirgeyen kutsallık inancı, ruhsal tiranlığın en kötü formudur. Böyle bir kibir Haçlı seferleri gibi acımasızlıklara yol açmıştır. Yönetimde sekülerizmin revaç bulması bu eğilimi kontrol etmek için olmuştur, fakat şimdi artık sekülerizmin kendisi dünyaya yeni şeytanlar üretip yayıyor.

Batıda, sekülerizm bir başarıydı, modern ekonomi ve politik sistem için gerekliydi de. Ama bu başarı yaklaşık 300 yıl içinde yavaş yavaş ortaya çıkmış, böylece farklı yönetim biçimlerinin toplumun tüm katmanlarına süzülerek yayılmasına imkan tanımıştı. Fakat dünyanın diğer bölgelerinde, sekülerizasyon çok hızlı ve suni bir şekilde ortaya çıktı, ve bu yüzden dinine derinden bağlı olan ve Batılı kurumları yabancı olarak gören nüfusun büyük bölümü tarafından kızgınlıkla karşılandı.

Orta Doğu'da, sert sekülerizasyon süreci çoğunlukla geri tepti. Dini kurumları daha da muhafazakar ve radikal hale getirdi. Örneğin Mısır'da, önemli reformculardan Muhammed Ali'nin (1769-1849) ulema sınıfını acımasızca fakirleştirip marjinalize etmesi sonucu, bu insanlar sırtlarını değişime çevirdiler. Ne zaman İran şahı, kendi rejimine karşı çıkan mollaları işkenceden geçirip sürgüne göndermeye başladı, o zaman bazıları, mesela Ayetullah Ruhullah Humeyni, İran'ın gelecekteki dini yöneticilerinin daha ekstrem karşılıklarda bulunmasının gerekli olduğunu düşünmeye başladı.

Şiilik yüzyıllarca kutsal bir prensip olarak din ile politikayı ayırmıştı. Humeyni'nin din ulemasının devleti yönetmesi gerektiği fikri bu açıdan bir yenilikti. Fakat ılımlı din, pekala politikada yapıcı bir rol

oynayabilir. Muhammed Abduh (1849-1905), Mısır büyük müftüsü, Mısırlıların büyük çoğunluğunun ülkenin olgunlaşmamış demokratik kurumlarını anlamayacağından çekindiği için, yasa oluşturulması aşamasında “danışma”(şura) ve “uzlaşma-konsensüs” (icma)’dan geçmek şeklindeki açık geleneksel İslami prensiplerle bir bağ kurmanın gerekliliğini dile getirmişti.

Aynı şekilde, Müslüman Kardeşler’in kurucusu Hasan el-Benna (1906-1949), hareketine Kur’an’ın sosyal mesajını modern kurumlara tercüme etmekle; yani klinikler, hastaneler, ticari birlikler, okullar ve işçilere sosyal güvenlik, tatil ve iyi çalışma koşulları sunan fabrikalar kurmakla başladı. Bir başka deyişle, kalabalıkları moderniteye İslami konfigürasyonla getirmeyi hedefledi. Kardeşliğin bu çabası sonucu ortaya çıkan yüksek popülerliği, Mısır’da bu hizmetleri vermekten aciz seküler hükümeti tehdit etmeye başlamıştı. 1949’da, Benna öldürüldü, ve böylece İhvan-ı Müslimin’in bazı üyeleri ayrılıp buna reaksiyon olarak radikalliği filizlemiş oldular.

Tabi ki, dinin politikada nasıl kullanıldığı, hiç kullanılmamasından daha önemlidir. ABD başkanlarından bazıları, mesela John F. Kennedy ve Barack Obama inancı, ülkeyi birarada tutan paylaşılan bir deneyim olarak kabul ettiler – bu şekilde bir yaklaşımla dini bir atıfta bulunmadan inancın toplumsal gücünü kabul etmiş oluyorlardı. Hala, bu konsensüs Birleşik Devletlerin ayırıcı özelliğinin Hristiyan ülke olması gerektiğine inanan Amerikan Protestan fundamentalistleri için tatmin edici değil.

“Tanrı, Vahşeti ve Hoşgörüsüzlüğü Besler.

Hayır, bunu insanlar yapar. Hitchens için, God Is Not Great-Tanrı Büyük Değildir’de, din, doğasında “vahşetle ... hoşgörüsüzlükle, ırkçılıkla, kabilecilikle ve yobazlıkla arkadaşır”; hatta ılımlı olanlar bile bu suça ortak olduğu için kabahatlidir. Halbuki Tanrı veya din değil, vahşeti besleyen insan doğasında mevcut olan vahşetin bizzat kendisidir. Tür olarak, bizler diğer hayvanları öldürerek ve onlarla beslenerek hayatta kaldık; ayrıca kendi türümüzü de öldürüyoruz. Bu vahşet o denli yaygındır ki metinlerin birçoğuna sirayet etmiştir, ama bu agresif pasajlar sürekli merhameti ön plana çıkaran diğer metinlerle dengelenmiş ve kontrol altında tutulmuştur ve şu Altın Kurala dayanmıştır: Başkasına, kendine nasıl davranılmasını istiyorsan öyle davran. Yüzyıllar içindeki tezahür edici başarısızlıklarına rağmen, bu ortodoks pozisyon sabit kalmıştır.

Tanrının tüm insan acımasızlığının kaynağı olduğunu iddia ederken, Hitchens ve Dawkins modern seküler toplumun bazı karanlık yüzlerini görmezden geliyorlar. Halbuki, o da inanılmaz derecede

vahşidir çünkü teknolojimiz bizim eşi görülmemiş sayıda insanı öldürmemizi kolaylaştırmıştır. 11 Eylül caniliğinde olduğu gibi, dinin de, bu savaşçılığı benimsemesi süpriz bir gelişme değildir.

Ama “dini” savaşlar, aletleri ne kadar modern de olsa, daima politik sebeplerle başlar. Avrupa’da 17.yy boyunca böyle olmuştur, ve bugün Orta Doğu’da da böyle oluyor, Filistin ulusal hareketi sol-seküler çizgiden giderek İslam eklemli milliyetçiliğe evrildi. Hatta cihadist denilen kişilerin eylemleri bile politikadan ilham aldı, Tanrıdan değil. 1980-2004 arası intihar saldırıları konulu çalışmasında, Amerikalı akademisyen Robert Pape bunların yüzde 95’inin açık stratejik bir amaçtan motive edildiği sonucuna ulaşıyor: sebep modern demokrasileri, saldırganların ulusal vatan olarak gördüğü topraklarından çekilmelerine zorlamak.

Bu saldırganlık ise çoğunluğun inancını temsil etmiyor. En son 35 müslüman ülkede yapılan Gallup araştırmasına göre vatandaşların sadece %7’si 11 Eylül saldırılarını haklı bulduğunu belirtiyor. Sebepler tamamen politikti.

Fundamentalizm muhafazakar değildir, yaratıcıdır -hatta sapkınlık derecesinde – çünkü sürekli kriz ortamında çözüm geliştirmek zorundadır. Ne yapacağını bilemez halde bazı fundamentalistler, savunmaya çalıştıkları geleneğin dışına çıkmışlardır. Pakistanlı ideolog Ebu Ala Mevdudi (1903-1979) cihadı, daha iyiye ulaşmak için “mücadele” veya “çabalamak” anlamındaki merkezi İslami görev tanımını yerine, “kutsal savaş” olarak belirten ilk Müslüman düşünürdü. Hem o, hem de etkili Mısırlı düşünür Seyyid Kutup (1906-1966) bunun oldukça tartışmalı olduğunun farkındaydı ama bu düşüncenin, Batılı emperyalizm ve Mısırlı Başkan Cemal Abdünnasır gibi yöneticilerin sekülerleştirme politikaları tarafından meşrulaştırıldığını düşünüyorlardı.

Bütün fundamentalizm akımları – Yahudi, Hristiyan veya Müslüman – imha edilme korkusundan doğmuştur. Örneğin Kutup, ideolojisini Nasır’ın binlerce Müslüman Kardeşleri hapsettiği konsantrasyon kamplarında geliştirmişti. Tarih gösteriyor ki gruplara askeri veya sözlü olarak saldırıldığında, aşırılaşırlar.

“Tanrı Fakir ve Cahiller içindir.”

Hayır. Yeni ateistler öfkeli bir şekilde din’in aptalca ve irrasyonel olduğunu, Hitchens’in söylediği gibi din’in, “toplumun çocuk yönü” olduğunda ısrar ediyor. Bu durum Batılı entelektüellerin geniş hayal

kırıklığını da yansıtıyor, yani açıkça sınırsız başarı ve seçenekle yüzleşme içindeyken, hala insanlar Karl Marx'ın toplumların "afyonu" olarak nitelediği şeye bel bağlıyorlar.

Ama Tanrı fazla büyümeyi kabul etmiyor, hatta Birleşik Devletlerde, dünyanın en zengin ve gelişmiş dünyanın en dindar olan bu ülkesinde bile. Ana dinlerin hiçbiri çalışmaya karşı değil; her birinin başlangıcında olgunlaşmamış piyasa ekonomisi var. İncil ve Kur'an tefeciliği yasaklamış olabilir, ama yüzyıllar boyunca Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar bu kısıtlamaların çevresinden dolaşmanın yollarını buldular ve başarılı ekonomiler ürettiler. Din tarihinin en büyük ironilerinden birisidir ki Hristiyanlığın kurucusu hem Tanrıya, hem de mammon'a kulluk edilmeyeceğini öğütlerken, ortaya çıkan kültürel ortam, Max Weber'in 1905 tarihli kitabında belirttiği Protestan Ahlakı ve Kapitalist Ruh, modern kapitalizmin en gerekli öğelerinden biri olmuştur.

Bugün, mevcut finansal kriz de bize dinin, aşırı açgözlülük eleştirisinin önemsiz olmadığını gösteriyor. Çalışmaya karşı olmasa da, ana dini gelenekler kapitalizmin bazı suistimallerini dengelemeye çalışmıştır. Doğu dinleri, örneğin Budizm, yoga ve diğer disiplinlerle, insan ruhundaki agresif açgözlülüğü ılımlaştırmaya çalışır. Üç tek tanrılı inanç adaletsiz dağıtılmış zenginliği kınar. Bu toplumumuzdaki zengin ve fakir arasındaki boşluğa gönderilen yerinde bir eleştiridir.

Son yılın hastalığını iyileştirmek için, tam olarak egotizmin alt edilmesine ihtiyacımız olabilir. Bu da, "Tanrı" denilen aşkının aranması için gerekli olan şeydir. Din, sadece bir takım zorunlu inançları onaylamak değildir; zor iştir, daha insancıl bir insanlığı başarmaya engel olan benmerkezciliği aşmak için sürekli çaba gerektirir.

"Tanrı Kadınlar için Kötüdür."

Evet. Ne yazık ki bu bir gerçek. Büyük dünya dinlerinin hiçbiri kadınlar için iyi olmamıştır. Hatta gelenek kadın için olumlu olarak başlasa da (Hristiyanlık ve İslam'da olduğu gibi), birkaç jenerasyon içinde erkekler eski ataerkilliklerine geri dönmüşlerdir. Fakat bu giderek değişiyor. Her inançtan birçok kadın, erkeklerle eşitlik zemininde mücadele ediyor, ve bunu dini geleneklerine dayanarak yapıyor.

Modernitenin göze çarpan özelliklerinden biri kadınlara verdiği özgürlüklerdir. Fakat bunun nedeni fundamentalistlerin, modern değerlere karşı tepkilerinde geleneksel eril rolleri fazlaca

vurgulamalarıdır. Ne yazık ki, bu ataerkillik eğilimine doğrudan saldırıların genellikle ters teptiği görülmüştür. Örneğin ne zaman “modernleştirici” hükümetler örtüyü yasaklasa, örtü takan kadın sayısı artmaktadır. 1935’te, Şah Muhammed Rıza Pehlevi, askerlerine İran’ın en kutsal şehirlerinden Meşhed’de, zorunlu Batılı elbiseleri giymeyi barışçı bir şekilde protesto eden yüzlerce silahsız göstericiyi vurma emri vermişti Bu durum örtüyü ki modern zamandan önce evrensel bir uygulama değildi, İslami bütünlüğün sembolü haline getirdi. Bazı Müslümanlar bugün modern olmak için Batılı görünmenin gerekli olmadığını; Batılı modanın zenginlik ve üstünlüğü sembolize ederken, İslami giysinin Kur’anın eşitliğini vurguladığını söylüyor.

Genelde, herhangi bir doğrudan Batılı müdahale cinsiyetle ilgili konularda ters tepmiştir; bunun yerine kadınların eğitimde, işyerinde ve politikadaki özgürlük alanlarını genişletmeye çalışan yerli Müslüman hareketler desteklenmelidir.

“Tanrı Bilimin Düşmanıdır.”

Olmak zorunda değil. Devlet okullarında evrimin öğretilmesine; doku-hücre araştırmalarına İncil’de izin yok diye karşı çıkan fundamentalist Hristiyanlar için, bilim, din’in düşmanıdır.

Ama bu insanların kutsal kitabı okumaları çok literaldir. Modern zamandan önce, çok az kişi Yaradılış’ın ilk bölümünün yaşamın başlangıcına tekabül ettiğinin farkındaydı; 17.yüzyıla kadar, teologlar incil metninin bilimle uyumsuzluk gösterdiğinde, allegorik olarak yorumlanması gerektiğini söylemişti.

Bilimle çatışma, modern Batıda Tanrının indirgenmiş düşüncesinin semptomatığıdır. İronik olarak modern bilimin empirik vurgusu birçok insanı, Tanrı’ya ait dini anlatımları sembolükten çıkarıp gerçek olarak düşünölmeye cesaretlendirmiş ve böylece dini, rasyonel, dogmatik ve kendisine yabancı literalizme itmiştir.

Popöler fundamentalizm moderniteye karşı yaygın bir isyanı temsil eder, ve Hristiyan fundamentalistleri için evrim, modern dünyada yanlış olan herşeyin somut bir örneğidir. Bilimsel bir teoriden çok şeytani bir sembol olarak görülür. Fakat bu bilim karşıtı önyargı Yahudilik ve İslam’da çok daha azdır. Bu dinlerde fundamentalist hareketler doktrinel veya bilimsel konulardan daha çok İsrail devleti gibi politik konulardan ortaya çıkar.

“Tanrı Demokrasiyle Uyumsuzdur.”

Hayır. Samuel Huntington özgür dünya ve İslam arasındaki bir “medeniyetler çatışması”nı öngörmüştü. Ve İslam’ın doğasında demokrasiye karşı olduğunu düşünmüştü. Halbuki 20.yüzyılın başında, hemen tüm önde gelen Müslüman entelektüeller Batı’ya aşıkı ve ülkelerinin aynı Britanya ve Fransa gibi görünmelerini istiyorlardı. Birçok Müslümanı demokratik ideale yabancılaştıran onların dini değil, Batılı hükümetlerin İran şahları, Saddam Hüseyin, Hüsnü Mübarek gibi halklarının beşeri ve demokratik hakları olduğunu kabul etmeyen otokratik yöneticileri desteklemesi olmuştur.

2007 Gallup araştırması Müslüman dünyada demokratik özgürlüklerin ve kadın hakları desteğinin genişlediğini, ve birçok hükümetin duraksamalı da olsa siyasi katılım taleplerine giderek daha fazla cevap verdiğini gösteriyor. Bunun yanında, Batı seküler modelinin tamamıyla benimsenmesine karşı bir direnç söz konusu. Birçok insan, Tanrı’yu toplumsal yaşamda daha çok görmek istiyor, aynı 2006 Gallup araştırmasına göre Amerikalıların yüzde 46’sının Tanrı’nın kanun kaynağı olması gerektiğine inanmaları gibi.

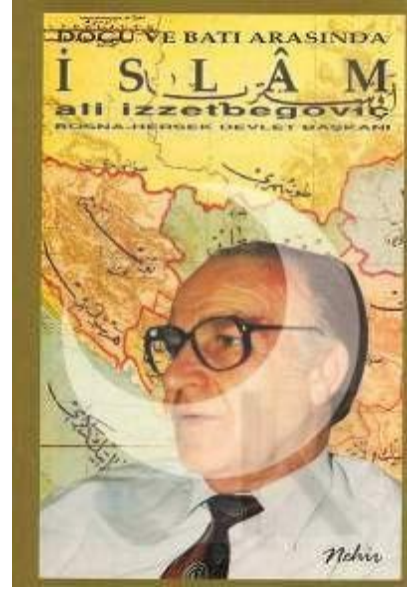
Şeriat da birçok Batılının dert ettiği gibi katı bir sistem değildir. Müslüman reformcular, mesela Sheikh Ali Gomaa ve Tarık Ramazan, kanunların değişen sosyal durumlar ışığında gözden geçirilmesi gerektiğini belirtiyorlar. Fetva, papanın buyruğu gibi evrensel bir bağlayıcılığa sahip değildir; daha çok, onu yayınlayan müftünün fikrini ortaya koyan bir şeydir. Müslümanlar hangi fetvaya uyacaklarını seçip, dolayısıyla dini fikirlerin esnek serbest piyasasında, aynı Amerikalıların hangi kiliseye katılacaklarını seçmeleri gibi, karar verebilirler.

Din dünyanın siyasi problemlerinin sebebi olmasa da, onları çözebilmek için onu anlamaya ihtiyacımız var. İran Devriminden sonra öfkeli ABD hükümet yetkilisinin yakındığı gibi :”Kim dini ciddiye aldı ki!” Siyaset yapımcılar modern Şiizmi araştırmaya zahmet etselerdi, ABD kriz boyunca birçok ciddi gafflardan kaçınmış olacaktı. Din de, en az ekonomi, siyaset ve yerel gelenekler gibi akademik yansızlık ve doğrulukla araştırılmalıdır, ancak bu şekilde din’in siyasal tansiyonla ilişkisini, neyi üretip üretmediğini, ve gereksiz saldırılarından nasıl kaçınmamız gerektiğini öğrenebiliriz.

Ve daha fazla araştırdıkça ancak, Tanrı geri gelecek. Ve “O” eğer putsal, literal-zihniyetle anlaşılırsa, tek bekleyeceğimiz daha fazla dogmatizm, sertlik, ve önümüzdeki yıllarda giderek tırmanan din soslu vahşet olacak.

Ahlâklı Teklif (Ekrem Senai)

Bir süredir medyada tecavüz haberleri, küçük çocukların cinsi istismarı, ensest ilişkiler gibi mide kaldıran haberler duyuyoruz. Bunlar, insiyaki olarak nefretimizi kabartıyor. Bu sapıkların, en ağır bir şekilde cezalandırılmasını ve toplumdan tecrit edilmesini istiyoruz. Konuyla ilgili [Mehmet Yılmaz güzel bir yazı](#) kaleme almıştı. İngiltere’de de bu tip suçlarla ve hatta fuhuşla ilgili yeni yasaların hazırlandığını öğreniyoruz. Bizde de bu konuda bazı girişimler var. Peki gerçekten kanunlarla, suçların cezalandırılmasıyla bu sapıklıkların önünü almak mümkün mü?

SUÇ VE CEZA

Bunun cevabını bulmak için öncelikle şu soruyu cevaplamamız gerekiyor:

Şer içten, insan ruhunun karanlık derinliklerinden mi, yoksa insan hayatının objektif şartlarından mı ileri geliyor? ([Doğu ve Batı Arasında İslam, Ali İzzetbeğović, s242](#))

Bu soruya materyalizmin verdiği cevap bellidir: İnsan gelişmiş bir hayvandır. Hayvanın evrimleşmiş bir üst versiyonudur. Dolayısıyla hareketleri, davranışları pekala içgüdülerle, hormonlarla, istek ve arzularla açıklanabilir ve dış şartların değiştirilmesiyle “iyi bir insan” haline getirilebilir.

Din ise, insanın özünde, ruh ve nefsin bulunduğunu; kötülüklerin, kaynağında, bu özde hayat bulduğunu, dolayısıyla tedavinin de bu özde gerçekleştirilebileceğini söyler.

İyilik gibi kötülük de insanın içindedir. Ve insan herhangi bir dış tesire, şartların değişmesiyle, zorla alıştırmayla, kanunlarla, kaba kuvvetle “ıslah” edilemez. Sadece davranışı değişebilir. (a.g.e184)

İnsanın ruhu tedavi edilmedikçe davranışlarının değişmesinin bir fayda sağlamayacağı açıktır. Çünkü şartlar uygun olduğunda kişi, aynı suçu işlemek için hiçbir mukavemet hissetmeyecektir.

HUZUR İSLAM'DA MI?

Cennet ve Cehennem olguları hiç şüphesiz insanın ruhi tekamülü için, ve nefsinin ıslah için çok önemlidir. İşlediği günahlardan dolayı cehennemde ceza göreceğini veya cennetten mahrum kalacağını düşünen bir insanın doğal olarak günah işlememesi beklenir. Hatta bu yüzden bir mezhebe göre büyük bir günahı işleyen bir müslümanın iman etmediği hükmedilir. Peki nasıl oluyor da bir inanmış insan günah işleyebiliyor? Peki cehennem azabı bile insanları günah işlemekten caydıramıyorsa, bunun çözümü nedir?

Davranış bilimleriyle ilgili bu konuda bir makale okumuştum. Orada, insan davranışının şu ilginç özelliğinden bahsediliyordu:

İnsan, hazır konforunu, ilerideki bir zarar ihtimali için feda etmiyor, zarar ne kadar büyük olursa olsun... Yine insan, hazır konforunu, ilerideki bir fayda ihtimali için de feda etmiyor. Buna, mesela inşaatta yüksekte çalışan bir işçinin, düşüp ölme ihtimaline karşın, cüzi bir rahatsızlığı bahane edip emniyet kemerini takmamasını; veya aracımızda aynı sebeple emniyet kemeri kullanmaktan imtina etmemizi gösterebiliriz. Çünkü konfor şimdiki zamana aittir, zarar ise gelecek zamana... Ayrıca, konfor ihtimali yüksektir, ama zarar kesin değildir. Bu güçlüğü yenmek için uzmanlar, kişilerin bilinçlerini sürekli eğitimle arttırmayı ;yanlış ve doğru davranışların, davranışların hemen ardından eleştirilmesi veya takdir edilmesi gerektiğini söylüyorlar (araçlarda bu işi kemerinizi takmadığınız zaman sinirlenip ötmeye başlayan sinyallerle halletmişler, ama insanoğlu bu, takmak istemezse binbir çözüm yolu icad ediyor). Aynı yaklaşımı Said Nursi'nin Risalelerinde de görünce şaşırılmışım. Şöyle diyor mealen Said Nursi:

Akıbeti görmeyen, bir dirhem hazır lezzeti, ileride bir batman lezzetlere tercih eden insanın hisleri, akıl ve fikrine galip çıktığından, günahkarların kurtulmasının tek çaresi, aynı lezzet içindeki acıyı gösterip hissini mağlup etmektir. Ve “dünya hayatını tercih ediyorlar (İbrahim suresi:3) ayetinin işaretiyle; bu

zamanda ahiretin elmas gibi nimetlerini, lezzetlerini bildiği halde, dünyevi kırılacak şişe parçalarını onlara tercih etmenin... çaresi dünyada dahi cehennem azabı gibi elemeleri göstermektir... Yoksa bu zamanda insanların ancak yirmide birisine Allah'ı tanıtıp, cehennem olduğunu ispat edip, onun azabı ile korkutarak kötülüklerden vazgeçirebilirsiniz. Bu durumda bile "Allah günahları affeder, hem Cehennem pek uzaktır" deyip yine suçuna devam edebilir. Kalbi, ruhu, hislerine mağlup olur. (Said Nursi, Risale-i Nur)

Yani Müslüman olmak, tek başına günahlara karşı tamamen korunaklı olmayı garanti etmiyor. Bununla birlikte, elbette ruhu ile bağ kurabilmiş ve kendini Allah'a adanmış bir ehl-i din'in, bir ateiste göre çok daha ahlaklı olacağını düşünmek doğaldır.

ATEİST AHLAKLI OLAMAZ MI?

Bu soruya da bilge kral şöyle cevap veriyor:

İnançlarımızla davranışlarımız arasında otomatizm yoktur. Davranışımız, ahlakımız, şuurlu bir tercihini veya hayat felsefesinin bir fonksiyonu değildir; felsefi veya siyasi tercihlerin bir eseri olmaktan çok çocuklukta terbiyenin ve kabul edilmiş anlayışların bir neticesidir.

Dinin terk edilmesinden, ahlakın terk edilmesine geçiş için ancak bir tek adıma ihtiyaç vardır. Bazı kişiler bu adımı hiçbir zaman atmazlar. Hayatlarındaki tenakuz bundadır. İşte bu gerçektir ki, incelemeyi güçleştiren iki şeyin ortaya çıkmasına imkan verir: ahlaklı ateistlerle, ahlaksız dindarlar. (a.g.e.212)

Ahlaklı ateist olabilir, ama ahlaklı ateizm olamaz. Dindışı insanın ahlaklı olmasının kaynağı da dindir. Ancak geçmişteki eski bir dindir bu. Ve insanın ondan haberi bile yoktur. Bu din muhit, aile, edebiyat, film ve mimarinin içinden sayısız şekilde tesir icra etmeye ve ışımaya devam etmektedir. Güneşin çoktan battığı yerde de gecenin bütün sıcaklığı yine güneştedir... (a.g.e.214)

Din, bilgi ve tasdik; ahlak ise bu bilgi ile ahenk içinde bulunan tatbikat, hayat demektir. Her yerde olduğu gibi bilgi ve tatbikat arasında ayrılık ve tutarsızlık olabilir. Din, nasıl düşünmeli ve inanmalıyız; ahlak ise neye meyletmeli, nasıl yaşamalı, nasıl hareket etmeliyiz sorusuna cevap teşkil etmektedir.

Öbür dünya hakkındaki haber her zaman geniş, sonsuz olan bu vizyonla ahenk içinde yaşama talebini de ihtiva eder fakat bu talep, vizyonun kendisi değildir...

“İman edin ve iyi amellerde bulunun”. Kuran-ı Kerim’in sık sık tekrarlanan (en az elli defa) bu talebi, insanların tatbikatta birbirinden ayırmak istedikleri şeylerin beraber olması lüzumunu belirtiyor. Bu ayet, din (iman edin) ile ahlak (iyi amellerde bulunun) arasında tefrik yapmakta ve aynı zamanda bunların beraber olmasını istemektedir. Fakat Kuran-ı Kerim ters taraftan da bir bağ kurarak dinin ahlakta kuvvetli teşvik bulabileceğine işaret ediyor: “Sevdiğiniz şeylerden infak etmeden iman etmiş olmazsınız”. Yani imana gel ki iyi insan olasın denmiyor. Tam tersine; iyi insan ol ki iman etmiş olasın. Nasıl imana geleyim, imanımı nasıl kuvvetlendireyim sorusuna cevap şudur; iyilik yap; Allah’ı, tefekkür ederek bulmaktansa, iyilik yapmakla bulmak daha kolaydır. (a.g.e.201)

Yani, din, tek başına suç işlememeyi garantilemez. Dinin, ahlakla beraber var olması gerekir. Ahlsız bir dindarda da, ahlaklı bir ateistte de söz konusu olan bu birlikteliğin sağlanamamasıdır. Ahlsız bir dindarın, özünde bir iman zafiyetinden, ruhuyla kurduğu bağın yeterince sağlam tesis edilemediğinden söz edebiliriz. Ne yazık ki toplumumuz, uzun yıllar dinden uzak bırakılmıştır. Kulaktan dolma bilgilerle, kocakarı dedikodularıyla, kapitalizmin topluma sirayet ettirdiği ahlsızlıklarla, acayip bir dindar profili ortaya çıkmıştır. Sakal bırakan, namaz kılıp, oruç tutan, tespih çeken; ama ahlakı ikinci derecede önemseyen garip bir toplum... Sürekli ahlsızlıktan dem vuran, kendi pozisyonunu kendi ahlakına göre değil, başkalarının ahlsızlıklarına göre belirleyen; o ahlsızlar olmasa elinde avucunda hiçbir şey kalmayacak olan sahte bir toplum.